

સુધરેલી

વર્નાકયુલર ટેકસ્ટ

——— તૈયાર ક

ત્રીજી ચોપડી. ... થે.

(કવિતાની સમજુતી, પાઠના સવાલ તથા સાર; ભૂગોળ; અઘરા શબ્દો; જોડાક્ષરો; વિ.)

રચનાર—મેસર્સ સી. ડી. શાહ એન્ડ કો
રચનારનું ઠેકાણું—શાહપોર—સુરત.

પ્રસિદ્ધ કર્તા—C. M Shah.
પ્રસિદ્ધ કરવાનું ઠેકાણું—શાહપોર—સુરત.

સુરત—ખપાટીયા ચકલા ઉપર આવેલા શા. ખુ. અ.ના ધી સુરત જૈન એન ન પ્રીન્ટીંગ પ્રેસમાં પ્રભુશંકર નરભેરામ વ્યાસે છાપ્યું.

સને ૧૯૧૭.

કિંમત ત્રણ આના.

બીજી ચોપડીના અર્થ.

પાઠ ૧ લો.

મેજ=ટેબલ
સુથાર=લાકડાનું કામ કરનાર
કડીઓ=છો ઈંટનું કામ કરનાર
મઘમઘવું=ખુશબોથી બહેક બહેક થઈ રહેવું
પવન=વાનું વાવું,
વાસ=સુગંધ; પીમળ
તળાવ=જેની ચારે બાજુ જમીન અને વચમાં પાણી હોય તે
પહાડ=મોટા ડુંગર
પાધર=ખુલ્લી જગા.
ધર્મશાળા=મુસાફરોને વગર ભાડાની ઉતરવાની જગા.
વટેમાર્ગુ=મુસાફર
ઓસરી=ઓટલી
સુરજ=રવિ.
અજવાળું=સુરજ દીવા વગેરેનો પ્રકાશ
ઘોર=બીક લાગે એવું
ઝગઝગે=પ્રકાશે
ઉજાસ=ઝાંખું અજવાળું
સરજ્યાં=બનાવ્યાં.
કળાતું=સમજાતું
પાડ=ઉપકાર; આભાર
યાદ=ફેમ; સુરત.
ઉપકાર=પાડ; આભાર
ભક્તિ=ભજન.

સાર—દરરોજ ઇશ્વરની ભક્તિ કરવી.

પાઠ ૨ જો.

કવિતાના અર્થ.

વર્ણન=હકીકત
ગવૈયા=ગાયન કરનાર
મધુર=મીઠું
પંખેરૂ=પક્ષી
ભ્રમર=ભમરો
મુલ્લાં=મુસલમાનો નીમાજી; હોરાઓનો ધર્મગુરૂ
તુલ=અનાજ
અંધકાર=અંધારૂ
મુજ=મારા
પંખી=પાંખવાળા જાનવર; પક્ષી
વન=જંગલ
વહાણું વાયું=સવાર થઈ
વાતી=ગઈ; પુરી થઈ
પૂર્વે=પૂર્વ દિશામાં
ઝગઝગાટ=પ્રકાશ; તેજ
ભાતભાતના=તરેહવાર
દીસે=જણાય; દેખાય
પાન=પાંદડાં; પાંતરાં
કુકડા=મરઘા
મેના=એક જાતનું [illegible] પક્ષી
ફુટડા=રૂપાળા; શોભિતા
તેજ=પ્રકાશ
ફીકું=ઝાંખું
ઊડી ગયું=જતું રહ્યું
કાળું=ઝાંખું; ફીકું
મોઢું કાળું થયું=દેખાતા બંધ થયા એટલે સંતાઈ ગયા.
ખુણાખાંચા=ગલીકુંચી; છુપી જગા.

(૨) બીજા ધોરણ માટે પદાર્થપાઠ ભા. ૨જો. ૫ આના.

ખોળે=શોધે
ભક્તજનો=ભગતો
ધ્યાનધરે=આંખો મીચી
પરમેશ્વરને જુએ.
ગાન=ગાયન
દાતા=સખી; ઉદાર
દીયે=આપે.
રૂડું=સારૂં; ઘણું
બાંગ=બુમ પાડીને નિ-
માજ પઢવી તે; નિ-
માજ પઢવાને માટે
બૂમ પાડવી તે;
તણો=નો
ઉદય થયો=ઉગ્યો.
કમળ=કમળનું ફૂલ
પત્ર=પાંખડી
ખોલે=ઉઘડે; ખીલે
ઉમંગી=હોંસીલા
ધાય=દોડે; ઉડે
ઢોર=ચોપગા જાનવર;
પશુ
ચારો=ખાવાનું
વેલી=વેલા
ધીમે ખીલે=ધીરે ધીરે
ફૂટે
નહિ ભૂલ=વગર ચુકે;
તાજાં=તરતનાં ખીલેલાં
ટોળું=ટોળાબંધ
વીરા=ભાઈ
મગન=ખુશી
કેરૂં=નું
ધ્યાન=ચિત્ત; મન.

પાઠ ૩ જો.

વરસ=બાર મહીના
ઋતુ=મોસમ; રત
મહીનો=ત્રિસ દિવસ.
કારતક=હિંદુ વરસનો
પહેલો મહીનો.
તહેવાર=આનંદનોદિવસ
દાદાજી=બાપના બાપ
અથવા માના બાપ
શિઆળો=ટાઢનીમોસમ
ઉડાડે છે=વગાવે છે.
ઉતરણ=સંક્રાંત; સુરજ
નું ઉત્તર તરફ જવું તે
રત=ઋતુ; મોસમ
જાડા=ઘટ કુમાસના
ગરમ=હુંફાળા,
હોળી=ફાગણ સુદ પુનેમ
સુદ=અજવાળીઉં; મહી
નાનું પહેલું પખવાડીઉં
વદ=અંધારીઉં;મહીનાનું
બીજું પખવાડીઉં.
પખવાડીઉં=પંદરદિવસ
અમાસ=હિંદુ મહીનાનો
છેલ્લો દિવસ; જે દિ-
વસે ચંદ્ર બીલકુલ
ઉગતો નથી તે દિવસ
તિથિ=દહાડો; દિવસ
વસ્ત્ર=લૂગડાં.
ઝીણાં=પાતળાકુમાસના
પંખા=વીંજણા.
ચોમાસું=વરસાદનીઋતુ
બળેવ=રક્ષા બાંધવાનો
દિવસ; શ્રાવણ સુદ
૧૫; જનોઇ પહેર-
વાનો દિવસ
દશેરા=રક્ષા છોડવાનો
દિવસ; આસો સુદ૧૦
દિવાળી=હિંદુ વરસના
છેલ્લા મહીનાનો છેલ્લો
દિવસ; આસો વદ
અમાસ
પર્વ=તહેવાર.

સવાલ—વરસની ઋતુ કેટલી ને તે કઇ કઇ ? દરેક ઋતુ કેટલા મહીનાની અને તે મહીના કયા કયા ? વરસના મહીના કેટલા? મહીનાના દિવસ કેટલા ? પખવાડીઆ કેટલા ? અને તે કયાં કયાં ? પખવાડીઆના દિવસ કેટલા ? મહીનામાં પુનેમ અને અમાસ કેટલી આવે ? મહીનામાં બીજી તિથિઓ કઈ કઇ આવે અને કેટલી વાર આવે ? શિઆળો ઉનાળો અને ચોમાસાને શેની મોસમ કહે છે ? દરેક ઋતુમાં કયા કયા તહેવાર આવે છે અને તે કઇ તિથિએ આવે છે ?

પાઠ ૪ થો.

મેળો=ઘણા માણસો અને ગાડી ઘોડા વગેરેની ઠઠ

ગોકળઆઠેમ=શ્રાવણ વદ આઠેમ; જન્માષ્ટમી.

કકડતાં=અણીવાળાં

ભાઇબંધ=દોસ્તાર

ઠઠ=ગીરદી; ભીડ

વછુટા=જુદા,

દુકાન=માલ વેચવાનું ઠેકાણું

કંસારા=તાંબા પિત્તળનાં વાસણ બનાવનારા અથવા વેચનારા

તાંબુ=લાલ રંગની ધાતુ

પિત્તળ=તાંબુ અને જસતની મેળવણીથી બનેલી પીળા રંગની ધાતુ

સુખડીઆ=મિઠાઇ બનાવનાર

હાટ=દુકાન

કોપરાપાક=કોપરાનો બનાવેલો પાક

મિઠાઇ=બરફી, પેંડા વગેરે;

ખડકેલી=ગોઠવેલી.

ખરાદી=સિંઘાડા ઉપર ઘાટ ઉતારનારા;

સામાન=ચીજો;વસ્તુઓ

પલંગ=છત્રીવાળો કોચ

પારણું=હીંડોળા જેવું ઘોડીઉં

કોચ=બે બાજુ તકીઆવાળો પલંગ

કાપડીઆ=કાપડ વેચનાર.

સુતરાઉ=સુતરનું બનાવેલું:

ઊનનું=ઘેટાના વાળનું બનાવેલું.

રેશમી=રેશમનું બનાવેલું

શણ=એક જાતનો છોડ; એની છાલનાં દોરડાં ને પડાં બને છે

અતરચા=અત્તર, ગુલાબ જળ, ધુપેલ વગેરે વેચનાર,
બહેકબહેક=મઘમઘ
લીલા મેવો=તાજાં પાકાં ફળ.
દ્રાક્ષ=દરાખ.
ચોગાન=ખુલ્લું મેદાન
મદારી=ખેલ કરનાર
ખેલ=રમત
સિપાઈ=ચોકીદાર
સવારો=ઘોડે બેસી ફરનાર સિપાઈ
ફુદડી=ફરતી ગોળાકારમાં ફરતી

સવાલ—ગોકળ આઠમના મેળામાં શું શું જોયું?

પાઠ ૫ મો.

નઠારી=ખરાબ.
સોબત=સંગત
પટેલ=ગામનો ઉપરી
વાડી=ફૂલ ફળના ઝાડ છોડવાળી જગ્યા
મઝા=ગમત
શેખી=પતરાજી.
પારકાં=પરાયાં; બીજાં
માને=કબુલ કરે
આખરે=અંતે; છેલ્લે.
ઝાંપો=કાંટાનો દરવાજો
આઘે=દૂર
ખાસાં=સારાં; મજાનાં
નિશાન=એંધાણ
તાકીને=ધારીને
લૂમ=ઝુમખો
તૂટી પડે=નીચે પડે
ઘાટ=ઇલાજ; ઉપાય
રાસ=દોરડું
ઢગલેઢગલા=ઘણાજ
દોસ્ત=ભાઇબંધ
ફક્કડ=સારા.
પછવાડે=પાછળથી
રખેવાળ=સાચવનાર,
સજજડ=જોરથી
ઝપાટો=સપાટો
થડ=ઝાડનો વચલો ગોળ ભાગ
અથડાયું=અફળાયું
ચકરી=તમ્મર
છુંદાઇ=કચડાઇ
લોહીલોહાણ=લોહીથી ખરડાએલું
વાડીવાળો=વાડીનો માલિક
લપડાકો=તમાચા
જીવ લઇને નાઠો=ખૂબ દોડયો
ફરીને=પાછળ
ઢોલો=થપ્પડો
ફળ=ફાયદો; લાભ

કવિતાના અર્થ

અસર=લાગણી
સંગ=સોબત; સંગત
રંગ=અસર; પાસ
પ્રેમ=પ્યાર
ઠામ=ઠેકાણું
ઠરશે=ઉભો રહેશે
બુરો=નઠારો; ખરાબ
મે'તા=મહેતાજી
ભાગ્યશાળી=નશીબદાર
વિદ્યા=ઇલમ; ભણતર; હુન્નર.

સાર–નઠારી સોબતથી તેની નઠારી અસર આપણાપર થાય છે માટે નઠારા માણસની સોબત કરવી નહિ પણ સારા માણસની કરવી.

પાઠ ૬ ઠો.

રખડેલ=રખડતો
ખાતાં પીતાં હતાં=પૈસે ટકે સુખી હતાં
વયે=ઉંમરે
પાર રહ્યોજ નહિ=ઘણોજ થયો.
વધાઈ=વધામણી; ખુશ ખબર
ઓવારણાં=દુખડાં
ફોઇ પગલું=ફોઇના તરફથી જે પગલું બાંધવામાં આવે છે તે
ભેટ=ઇનામ;
લાડીલો=લાડમાં ઉછરેલો; લાડકવાયો.
કુટેવ=નઠારી આદત; ખરાબ ટેવ.
પોળ=મોટી ખડકી.
અટકચાળાં=અડપલાં; કોઇને ખોટું લાગે એવું કર્યા કરવું તે
લડાઇ=રઢવાડ.
ઇલાજ=ઉપાય.
વંઠી જશે=બગડી જશે
સીધું ચાલવું=તોફાન મસ્તી ન કરવી.
બહાને=નામે.
ચૌટું=જ્યાં ચાર રસ્તા ભેગા થતા હોય તેવો બજાર.
રઝળતો=રખડતો
ટોળું=જથો.
મસ્તી=તોફાન
લાતાલાતી=લાતબાજી.
લાત=પાછલો પગ મારવો તે.
ઉતરી ગયો=સાંધામાંથી ખસી ગયો.
ભેંકડો તાણતો હતો=મોટે સાદે રાગ કાઢી રડતો હતો.
હાડવૈદ=ઉતરેલું હાડકું બરાબર બેસાડનાર વૈદ
લેપ=ખરડ.
ઓસડ વેસડ=દવા ને તેના ઉપાય.
વલે=દશા; ભુંડા હાલ.
ખો=આદત; ટેવ.
શિખામણ=ફાયદાની વાત; બોધ.
સુધરી ગયો=કુટેવ છોડી દીધી.

સાર—નિશાળનું નામ દઇ રસ્તામાં રઝળવું નહિ, અને નઠારાની સોબત કરવી નહિ.

પાઠ ૭ મો.

જક્કી=પોતાની મરજી પ્રમાણે ચાલનાર; જીદી
વાછરડાં=ગાયનાં બચ્ચાં
લવારાં=બકરીનાં બચ્ચાં
પાડા=ભેંસનાં બચ્ચાં

(૬) બીજા ધોરણ માટે પદાર્થપાઠ ભા. ૨જો. ૫ આના

બકરાં=ઘેટાનાં બચ્ચાં
ચારો=ઘાસ
નીરતો=નાખતો
ખાધે=ખાશે.
ખેતર=અનાજ પાકે તે જગો.
ઝોક=બકરાં ઘેટાં રાખવાનો વાડો.
છાંયે=શીળે; છાંયડે.
વાંસળી=વાંસની બનાવેલી વગાડવાની નળી.
પાવો=પીસવો; સિસોટી
લૂ=ગરમી.
જતન=રક્ષણ; સંભાળ
રબારી=ઢોર ચરાવનાર.
ઊંચી ગઇ=ઊડી ગઇ; દૂધ દેતી બંધ થઇ.

જાળવતો=સાચવતો,
વિઆય=જણે
ધણી=માલીક.
સાચવણ=સંભાળ
તકરાર=વઢવાડ; રકઝક
શિકારી=શિકાર કરનાર
અજાણ્યું=ઓળખાણ વગરનું
મોજ=મજા; આનંદ,
અભાગીઉં=કમનશીબ.

પાઠ ૮ મો.

ગોંધતો=પૂરી મૂકતો.
ચેન=સુખ; મજા.
બંધીખાનું=કેદખાનું.
ચાંદની=ચંદ્રનું અજવાળું
ખેલવું=રમવું.
ઠરેલ=ડાહી.

નાદાન=સમજણ વગરનું
સંભાળ=ખરદાસ.
સપડાઇ પડશે=હેરાન થશે; પકડાશે.
જક=જીદ; હઠ.
લાગ=દાવ; તક
સટકી ગયું=છાનું માનું નાસી ગયું.
ઠેકવા=કૂદકા મારવા
પાદર=ગામના ઝાંપા બહારની જગા.
વગડો=જંગલ.
કોતર=ગુફા; બખોલ.
તરાપ=કુદકો; ફાળ.
બોડ=ગુફા; બખોલ
કમોતે=વગર મોતે.

સાર—માબાપ મહેતાજી વગેરે કોઇ સારી શિખામણ આપે તે મુજબ ચાલવું હઠ કરવી નહિ.

પાઠ ૯ મો.

રિસાળ=રિસાઇ જાય તેવો.
સહેજ સહેજમાં=જરા જરા વારમાં

રીસ=ગુસ્સો; મિજાજ
છેડે=પાર.
ભાગ્યે=કદાચ.
આડોશીપાડોશી=આસપાસના ઘરના રહેનાર

ભાઇભાંડુ=સગાંવહાલાં.
જમણ=જમવાનું.
ચીસ=બીકથી બૂમ પાડવી તે,
ટેવ=આદત

નકામો=અણુથો.
ઢોંગ=ફેલ
વેદના=દુઃખ,
મુદ્દલ=બીલકુલ જરાપણ
પસ્તાયો=દીલગીર થયો
નડે છે=હેરાન કરે છે

સાર—જરા જરા વારમાં રિસાઇ જવું નહિ.

પાઠ ૧૦ મો.

કવિતાના અર્થ

જાળ=કરોળીઆનું પડ; જાળું; ફાંદો.
ફરીનેફરીને=વારંવાર
વિષે=બાબત
વણ=વગર
તૂટેલે=તૂટી ગએલે
તાંતણે=તારે
મહેનત શરૂ કરી=મહેનત કરવા માંડી.
માટ=માટે
ફાવ્યો=પાર પડયો
ઘાટ=ઉપાય; રીત
મીંડયો=હોંસથી મંડયો રહ્યો.
ધીરજ=સબુરી
નીરધાર=નક્કી
ખંત=ચેતક; કાળજી
યત્ન=મહેનત
ચગદાઇ=છુંદાઇ; દબાઇ
તળે=નીચે
મોત=મરણ
તજી=છોડી
અનંત=ઘણોજ
લાભ=ફાયદો
પામે=મેળવે

પાઠ ૧૧ મો.

ચકભિલ્લુ=એક જાતની રમત છે.
કચ્છ=કાછડો
ગઢ=કિલ્લો
સાથી=સોબતી
ભિલ્લુ=સાથી
વડો=મોટો
સરદાર=ઉપરી
ધૂમી રહ્યો=આમથી તેમ ફરી રહ્યો
દાવ=લાગ
પેંતરા=ડગલાં; પગલાં
નજર ફેંકી=જોઇ
પૂર જોસથી=ઘણા જોરથી
ભૂલથાપ=ભુલાવો.
શાબાશ=ધન્ય
દાવ=રમતનો વારો

સાર—શરીરની સાથે મન કેળવાય એવી રમતો રમવી.

પાઠ ૧૨ મો.

દૃઢ મનવાળો=પાકા વિચારવાળો
ગેડીદડા=દંડો અને તેને ફેંકવાની લાકડી
ડગલું=પગલું
રંગ જામ્યો=મજા આવી
પછી તો ધળી=પછી કંઇ મજા પડવાની નથી
વચન=બોલ
ખાતરી=ભરોસો
સુનું=વસ્તી વગરનું
મો ફેરવી=મોં ચઢાવી
પીડા=પંચાત; દુઃખ

(૮) બીજા ધોરણ માટે પદાર્થપાઠ ભા. ૨જો. ૫ આના.

મન ડગવા દીધું નહિ=મરજી મુજબ કર્યું નહિ

પાઠ ૧૩ મો.

મધમાખી=મધ બનાવનારી માખી

કુટુંબ=વંશ; ઓલાદ

છંછેડે=હરકત કરે

પીઠ=વાસો

ઘાટ=શરીરનો આકાર

સોહામણી=શોભિતી

ભપકાદાર=રોફવાળા

કોરીને=કાણાં પાડીને

દુભવે=મન દુઃખી કરે

નુકસાન=બગાડ

સ્વાદે=લહેજતથી

નવાઇ=અચરજ

સાર—કોઇનું ભલું કરીએ તો આપણું ભલું થાય, અને કોઇનું બુરૂં કરીએ તો આપણું બુરૂં થાય

પાઠ ૧૪ મો.

મોસાળ=માના બાપનું ઘર

આંખ ટાઢી થઇ=સં-તે થયો।

અંગેઠી=પોંક પાડવાની ધુણી.

ઉલટભેર=હોંશથી

વાંક=ગુનો; તકસીર

સાજું=આખું

ઉતાવળ=ઝડપ

ઠેસ=ઠોકર

સાર—૧) કોઈ પણ કામ ઉતાવળથી કરવું નહિ; ૨) જેવું આપણું સમજવું તેવુંજ સામાનું સમજવું,

પાઠ ૧૫ મો.

ઢીંગલી=નાની પુતળી

તકતો=આરસો

ઝુટ=એકદમ ઝડપ મારી લઇ લેવું તે

સરી પડયો=લપશી ગયો

બરડ=ઝટ ભાંગી જાય એવો.

પછાડીએ=અફાળીએ

ખેંચતાણુ=ખેંચાખેચો

અધર=હેરાન

પજવે=દુઃખ દે

ફુટી બદામ=ખોટી બદામ, ઘણીજ નજીવી કિંમત

સહીઅરો=બેનપણીઓ

કટ્ટા=એક બીજાની સાથે બોલવુ કે રમવું નહિ તે

કવિતાના અર્થ

આપણું=આપણે

સુખચેન=મજા

શોક=દિલગીર

લાજ=આબરૂ

ઘટે=ઓછી થાય

નિંદે=ખોટું ખોટું બોલે

બળવંત=જોરાવર

સદા=હમેશાં

લેશ=જરાપણ

કલેશ=કંકાસ

કોય=કોઇ

પાઠ ૧૬ મો.

રામચંદ્રજી=અયોધ્યામાં એ નામના રાજા થઇ ગયા તે. [હિંદુ તેમને પરમેશ્વરનો અવતાર માને છે.]

ઇચ્છા=મરજી.	ખીજવાયા=ગુસ્સે થયા	માદળ યું=તાવીજ.
ગભરાટ=મઝાસમણ	ગોદ=ખોળો	ધીરા=ધીરજવાળા.
છેવટે=આખરે.	ઝોડઝપટ=નજર.	છાના=મુંગા.
ફેરવવા=બદલવા.	ધંતરમંતરવાળો=પી-	પ્રધાન=વજીર.
ફાંફાં=ખોટી મહેનત.	છી ફેરવી કે મંત્ર	દર્પણ=આરસી.
ગણકાર્યું=માન્યું.	ભણી સારૂં કરનાર.	દશરથ=રામચંદ્રજીના
ડસકાં=રડતાં રડતાં.	જંત્ર=માદળીઆમાં	બાપ.
આંચકા ખાતા તે.	ઘાલવાનો મંત્રનો	મહારાજા=મોટારાજા.
રોણુ=રડવાનું તોફાન.	કાગળ.	શ્રી=સારા; શોભાયમાન

સાર=અક્કલ વાપરી યુક્તિથી કામ કરવું.

પાઠ ૧૭ મો.	ઓછું આવતું=દીલ-	ગુસ્સો=રીસ.
વગર વચા =વિચાર.	ગીર થતી.	બેડું=ગાગરને ઘડો.
વગરનું.	પાપ=ખોટાં કામ.	કકડા=ટુકડા.
જોડું=ધણીધણીયાણી	આધાર=આશરો; ભ-	ભણી=તરફ; બાજુ.
કચરો પુંજો=કચરો	રોસો.	ભાંગીતૂટી=સમજાય
વગેરે.	સારૂં=ભલું; કલ્યાણ.	નહિ તેવી.
પરવારી=નવરી થઇ.	આંગણું=બારણા આ-	બોલી=બોલ.
કથા=ઇશ્વર સંબંધી	ગળની જગો.	મૂર્ખ=બેવકુફ.
વાત	તફડતું=તરફડીઆં	પાપી=ચંડાળ; દુષ્ટ.
મળતું=પેદાશ થતી.	મારતું.	અભાગણી=કમનશીબ
ગુજરાન=ગુજારો.	દયા=રહેમ.	પુત્ર=છોકરો;
છોકરાંછૈયાં=છોકરા	ઉછેરીને=મોટું કરીને.	જીવ=પ્રાણ.
છોકરી.	જન્મ થયો=અવતર્યો	વળે=કામ આવે.
પોતે=પોતાને	લોહીઆળું=લોહીવાળું	જાન=જીવ.

પાઠ ૧૮ મો.

સંદેશો=ખબર.
ખોડંગતો=લંગડાતો
દુખી=હેરાન.
મદદ=આશરો.
હુંફાળુ=ગરમ.
પરાળ=ભાતનું ઘાસ.
છાપું=ચાલતી વખતની ખબરનો છાપેલો કાગળ.
છાપખાનાવાળા=છાપખાનાનો માલિક.
ગોઠવણુ=બંદોબસ્ત.
ગાર્ડ=સંભાળ રાખનાર
સરનામું=ઠેકાણું.
સ્ટેશન=આગગાડી ઉભી રાખવાનું મુકરર ઠેકાણું.
ખડખડાટ=અવાજ.
સિસોટી=પીસવો.
ડરતો=બીતો.
પંપાળી=હાથ ફેરવી.
ડર=બીક.
નજીક=પાસે; સોડે.
ઠરાવ=કરાર; થયેલી વાત.
ઝપાટાબંધ=દોડતો.
ખબરદાર=હોશિયાર;
આઠ કલાકમાં ૧૫ મિનિટ બાકી=૭॥ વાગે.

સાર—૧) દુઃખી પ્રાણીપર દયા રાખવી. ૨) જનાવરોને કેળવવાથી તેઓ માણસ જેવું કામ કરી શકે છે.

પાઠ ૧૯ મો.

રીતસર=નિયમસર.
વારો=દાવ; વખત;
તોફાની=મસ્તીખોર.
ખસેડી=આઘો કરી.
માથું મારી=હિંમતકરી
કોણી=હાથને વાળવાનો વચલો સાંધો.
ઢીમણું=ઢીમું.
છાતીવાળો=હિંમતવાન
ધરાયો=તરપત થયો.
હડસેલી=ધક્કા મારી.
વેગળા=આઘા; દૂર.
બગાડી=ગળગાડી.
પેટભરી=જોઇએ તેટલા

સાર—૧) ગરીબ માણુસને મદદ કરવી. ૨) ઇશ્વરે આપણુને બળ આપ્યું હોય તો તે ગરીબ માણુસને મદદ કરવામાં વાપરવું.

પાઠ ૨૦ મો.

અદેખો=ત્રાસ થનાર
બાદશાહ=મુસલમાન રાજા.
દરબાર=રાજકચેરી.
દેખાવડો=રૂપાળો.
સુબો=સુબેદાર; સરદાર
નીમણુંક=ગોઠવણુ.
હુકમ=આજ્ઞા.
ખાસ=જુદો; ખાનગી
શાહજાદો=પાદશાહનો દીકરો.
શાહજાદી=પાદશાહની દીકરી,
ચીતરામણુ=ચિત્ર.

૬૯૦૬

તહેનાતમાં=ખીજમતમાં; હજુરમાં
છોકરવાદી=નાદાની
કારણ=સબબ; મતલબ
નામદાર=પ્રખ્યાત; નામીચો
ફરમાવશો=હુકમ કરશો
સમજુતી=સમજણ
માથે ચઢેલો=વધારે ઓળખાણને લીધે મરજીમાં આવે તેમ બોલનાર.
અરજ=વિનંતી
ફરજંદો=બચ્ચાં છોકરાં
લાડ=વહાલ
અલ્લા=ખુદા: પરમેશ્વર
ગુનો=વાંક; તકસીર
માફ=ક્ષમા.
દીલ=મન
દીલગીરી=નાખુશી
ઓધ્ધો=હુકમત
નીમ્યો=નીમણુંક કરી
કઠણહૈયાનો=દયાવગરનો.
રદકરવું=ફેરવી નાખવુ
આરબ=અરબસ્તાનનો રહેવાસી

સાર–માણસની રીતભાત ઉપરથી તેના ગુણની પરીક્ષા થાય છે.

પાઠ ૧ મો.

આંધળો=જેને બે આંખે દેખાય નહિ તે
લંગડો=લુલો
ઢેકાઢળીઆ=ખાડાટેકરા
માળા=પક્ષીનાં ઘર
આસપાસ=આજુબાજુ
કોહલા=ફાડી ખાનારૂં જાનવર
વાઘ=ફાડીખાનારૂં ચટાપટાવાળું જાનવર
વરૂ=કુતરા જેવું ફાડી ખાનારૂં જનાવર
ખોંખારો=અવાજ
આડે=અવળે
દુવા=આશિષ; આશિર્વાદ
ધોરી=મોટો; સરિયામ

સાર—એક બીજાને મદદ કરવી.

પાઠ ૨૨ મો.

પડછાયો=ઓળો
ભાગોળ=દરવાજો; દરવાજા પાસેનો બજાર
ભાગ=હિસ્સો
પાર=કિનારો
નદી=મીઠા પાણીનો રેલો; પર્વત અથવા સરોવરમાંથી નીકળી ઢળતી જગામાં થઇ બીજી નદી કે સમુદ્રને મળે છે તે.
કુદકો=છલંગ; ફલંગ
પૂલ=નદીપરથી જવાને બાંધેલો રસ્તો.
થાક=વિસામો; આરામ
અદેખો=બીજાનું સારૂં જોઈ બળે એવો ?

સાર—ડાહ્યાની ખોટી નકલ કરવી નહિ

વરો=જમણવાર; ન્યાત
ઘી=તાવેલું માખણ.
પીયર=બૈરીના બાપનું ઘર.
મણ=૪૦ શેર.
ટાંકણે=ટાણે; અવસરે.
મેળાપ=મુલાકાત.
ચડભડી=લડી.
રડયું ખડયું=જવલે.
લેખવે=ગણે.
મોઘેઆવે=ઘણી કિંમતથી.
ખપ=જરૂર; કામ.
રંક=ગરીબ.
ભારેખમ=ભારબોજવાળા;
માન=આબરૂ; ઇજ્જત.

સાર—ભારેખમ થઇ ખુણે બેસી રહીએ, તે કરતા બહાર પડી બધાના ઉપયોગમાં આવવું સારૂં છે, એમ કરવાથી વગર માગે માન મળે છે.

પાઠ ૨૦ મો.

કુંવર=રાજાનો છોકરો
બાપકમ=બાપની કમાઇ ખાનાર.
આપકર્મી=પોતાની કમાઇ ખાનાર.
રાજપાટ=રાજગાદી.
તીર્થ=પવિત્ર જગો.
ધન=દોલત.
ભાભી=ભાઇની વહુ.
વતન=પોતાની જન્મ ભૂમિ.
ઓચિંતું=એકદમ.
તરાપ=છલંગ.
ઠેકાવી=ઠેકડો મરાવી.
સેના=લશ્કર.
ઉપરી=સરદાર.
હિંમત=હામ.
લુણ=અનાજ.
ફતેહ=જીત.
પ્રાર્થના=પરમેશ્વરના કાલાવાલા.
તડંગધુમ=ડંકો વગાડતા તેમાંથી નીકળતો અવાજ.
ડંકો=લડાઇનું વાજીંત્ર; નોબત.
નિશાન=ધજા; વાવટો
દુશ્મન=શત્રુ.
ફોજ=લશ્કર.
તક=દાવ.
સરદારી=ઉપરીપણું.
નાસભાગ=નાસાનાસ.
કુંવરી=રાજાની છોકરી
બહાદુરી=હોશિયારી
વરમાળ=વરને કન્યા જે માળા પહેરાવે છે તે
પહેરામણી=કન્યાદાન.

સાર—જાતે પેદા કરી ખાવાની ઇચ્છા રાખવી.

પાઠ ૩૧ મો.

દેડકો=ચોપગું પાણી તથા જમીનપર રહેનાર પ્રાણી
શ્વાસચારો=શ્વાસ વગેરે
તાજો થયો=ધરાયો
લહેર=સપાટો
તડુકતો તડુકતો=લહેકાતી ચાલ ચાલતો.
ખાબોચીઉં=પાણી ભરાયલો નાનો ખાડો.
જીવ=પ્રાણ.
ચઢાઉ=કોઇ વખાણ કરે તેમ ફુલે એવી
ફુલાવી=મોટું કરી.
બેટા=દીકરા.
બોલ=શબ્દ.
મમત=જીદ; હઠ
ગંજા=શક્તિ.
ઉપરાંત=વધારે.

સાર=ગજા ઉપરાંત કામ કરે તો મરે, નહિતો માંદો થાય માટે ગજા ઉપરાંત કામ કરવું નહિ

પાઠ ૩૨ મો.

ભિખારી=ભીખમાગનાર
તળાવડી=નાનું તળાવ
લપસી=ખસી; સરી
ધ્રૂજતો=કાંપતો; થરથરતો.
ખાદી=એક જાતનું જાડું લુગડું; દોટી.
વાત=હાલત.
મલમલ=એક જાતનું ઝીણું કપડું.
બફારો=પસીનો.
સાહુકાર=રૂપીઆ ધીરવાનો ધંધો કરનાર
જેમ તેમ=ગમે તેમ
બેદરકાર=બેપરવા; ગરજ વગરનો.
રોગ=દરદ.
કસ=કેસ.
જાતે=પોતે

સાર—કપડા મેલા પહેરવાં નહિ, એટલુંજ નહિ પણ તે ગમે તેમ પહેરવાં નહિ.

પાઠ ૩૩ મો.

બ્રાહ્મણ=હિંદુની ઉંચી જાત.
ગણેલા=અનુભવ મેળવેલા.
સારો=લાયક
ધંધો રોજગાર=વેપાર વણજ,
જડતો=સુઝતો; માલમ પડતો.
દેશાવર=પરદેશ.
હોરીને=હાંકીને.
સ્ત્રી=બૈરી
પગલાં=પગના તળીઆંનો આકાર.
અંગુઠીઆ=પગને અંગુઠે પહેરવાનું ઘરેણું.
જોટવા=પગને અંગુઠે તથા તેની જોડની આંગળીએ પહેરવાનું રૂપાનું ઘરેણું.
નિશાની=એધાણી
વહેળો=નાની નદી

(૧૬) બીજા ધોરણ માટે પદાર્થપાઠ ભા. ૨જો. ૫ આના.

શેલો=શીલા; પત્થર
ધોબી=લુગડાં ધોવાનો ધંધો કરનાર.
ધોબણ=ધોબીની બાયડી

રાજમારગ=મોટો રસ્તો
ઢુંકડું=પાસે; નજીક
છેક નજીક=ઘણાજ પાસે

ખંતીલા=કાળજીવાળા
પૈસો=દોલત; પૂંજી
મેળવ્યા=પેદા કીધા

સાર—ધ્યાન રાખી જોવાની અને તે ઉપર વિચાર કરવાની ટેવ રાખવી.

પાઠ ૩૪ મો.

કવીતાના અર્થ

મહીમા=મોટાઇ
જગપતિ=પરમેશ્વર; જગતનો ધણી
જગ=દુનીઆ
રચી=બનાવી
રચના=બનાવટ; ગોઠવણ
નવરંગી=તરેહ તરેહના રંગના
તરૂપાન=ઝાડનાં પાંદડાં
ગ્રાંડ=પહાડ
કરાડ=કરાડા; ગુફા
સિંધુ=દરીઓ; સમુદ્ર
સરિતા=નદી
ઘાટ=પહાડ ઉપર ચઢવા ઉતરવાનો રસ્તો; ઓવારા.
રળિઆમણી=શોભિતી
વાટ=રસ્તો
શીતળ=ઠંડો
સાર=સારી.
સૂર્ય=સુરજ.
વરસાદ=મેહ.
ઝૂલતા=લટકતાં
મધુર=કાનને સારૂં લાગે એવું મીઠું
નાદ=અવાજ; સાદ
કળા=તેજ; અજવાળું.
રંગ=શોભા.
મેદાન=ખુલ્લી લાંબી પહોળી જગો.
તરતાં=પાણી ઉપર રહેતાં.
મહી=માં
આખડી=આંખ.
ચાવણું=ખાવાનું ખોરાક.
સાથ=સાથે
કળા=હિકમત, યુકિત.
કળી શકાય નહિ=સમજી શકાય નહિ.
સરજી=પેદા કરી
સરજનહાર=પેદા કરનાર પરમેશ્વર;

પાઠ ૩૫ મો.

કવિતાના અર્થ

વિશાળ=મોટાં ડાળાં પાંખડાં ખુબ ફેલાએલાં હોય એવો.
છજેલ=છવાઇ રહેલી.
તંબુ=કપડાનું ઘર
તાડ=સૌથી ઉંચુ ઝાડ
કેળ=કેળાનું ઝાડ
પલ્લવ=પાંદડાં.
વનસ્પતિ=ઝાડ, છોડ, વેલા વગેરે
ધરી=પહેરી.
સ્હોય=શોભે.
કોયલ=કાળા રંગનુ મધુર રાગનું પક્ષી.
કલોલ=મજા; ખુશાલી
તીતર=તીણા રાગનું પક્ષી
વિશેષ=વધારે
બેશ=સરસ; સારી રીતે

કેસુડો=ખાખરનાં ફૂલનો રંગ.
ધોળીને=પાણી જેવો કરીને; હલાવીને.
ફુવારા=પાણી ઉંચું ઉડાડવા માટે બનાવેલો ઘાટ.
નવરંગ=તરેહ તરેહના રંગ
અપાર=ઘણુંજ.
મોર=આંબાનાં ફુલ.
કોર=બાજુ.
ચાંદની=ચંદ્રમાનું અજવાળું.

પાઠ ૩૬ મો.

ટેકરો=નાનો ડુંગર.
ઓળો=પડછાયો.
પીઠ=વાંસો
પશ્ચિમ=આથમણી; સુરજ જે દિશામાં આથમે છે તે.
ઉત્તર દિશા=પૂર્વ દિશા તરફ મોં કરી ઉભા રહેતાં જેણી તરફ ડાબો હાથ આવે તે
દક્ષિણદિશા=પૂર્વ દિશા તરફ મોં કરી ઉભા રહીએ તો જમણા હાથ તરફ જે દિશા આવે તે.
ધ્રુવ=ઉત્તર દિશામાં આકાશમાં જે તારો એકની એકજ જગાએ ઝીણો ઉગતો દેખાય છે તે. એ તારાને ધ્રુવનો તારો કહે છે.

સવાલ—પૂર્વ અને પશ્ચિમ દિશા શી રીતે ઓળખવી? પડછાયો સુરજથી કઇ દિશામાં હોય? લાંબામાં લાંબો અને ટુંકામાં ટુંકામાં પડછાયો કયારે હોય? ઉત્તર દિશા શી રીતે જાણવી? દહાડે દિશાઓ શા શા ઉપરથી જાણી શકાય? રાત્રે દિશા શા ઉપરથી જાણી શકાય? સામાસામી દિશાઓ ગણાવો.

પાઠ ૩૭ મો.

બેસતું વરસ=કારતક સુદ ૧
દાંડી=પંખાની હાથમાં પકડવાની લાકડી.
માપ=ભરત.
મથાળે=ટોચે.
ફુટ=બાર ઇંચ; અડધો ગજ.
લંબાણ=લાંબાપણું.
પહોળાઇ=પહોળાપણું
ઇંચ=તસુ; સવાકા જેટલી જગ્યા—
મધ્યમાં=વચમાં
પગથીઉં=નાની ઓસરી
થોર=થુવેરીઆ
કરા=ભીંત.

સવાલ—નકશામાં ઉત્તર દિશા કયાં હોય છે? ઉત્તરની સામેની કઇ દિશા? પૂર્વને પશ્ચિમ દિશા શી રીતે ઓળખવી? નિશાળનો નકશો શી રીતે કાઢવો?

પાઠ ૩૮ મો.

ધોરી=સરીયામ.

આગગાડી=વરાળથી ચાલતી ગાડી.

નિશાન=એંધાણ.

સમજ=સમજણ.

ખેતર=અનાજ, ઘાસ પાકે છે તે જગા

ગોચર=ગાયોને ચરવાની જમીન.

સવાલ—રસ્તો બતાવવાને બેવડી લીટી શામાટે દોરવી? નદી કેણી તરફ વહે?

પાઠ ૩૯ મો.

જગડામાં=ઉજ્જડ જગામાં

ચોપડો=ઢોરને ચરવાની જગા; ચરો; બીડ

આંબાવાડી=આંબાનાં ઝાડ ઘણાં હોય એવી વાડી.

નિચાણમાં=ઢળતી જગામાં.

ઢાળ=ઢોળાવ.

દહેરૂં=દેવળ.

કાંઠે=કિનારે.

ભાઠું=કાંઠાપરની ખેડવા લાયક જગા.

વહેણ=રેલો.

ચાલાક=ચંચળ.

પાર=કાંઠો; કિનારો.

પાળ=કોરણ.

ડાંગર=ભાત પકવવાના ખાડા.

મસ=ઘણું

ઇશાન=ઉત્તર અને પૂર્વ દિશા વચ્ચેનો ખુણો

નજરે પડયા=દેખાયા

સુગમ=સહેલું.

સવાલ—પવન કઇ દિશા તરફ વાતો હતો તે શા ઉપરથી કહ્યું? ટાઢો પવન લાગવાનું કારણ શુ? તળાવ કોને કહેવું? નદીને કેટલા ફાંટા હોય અને તે કયા કયા? જમણો અને ડાબો ફાંટો શી રીતે જાણી શકાય? નદી શા શા કામમાં આવે? ખુણા કેટલા છે અને તે કયા કયા? કઇ કઈ દિશાઓની વચ્ચે ખુણા હોય નહિ?

પાઠ ૪૦ મો.

વાળુ=રાતનું જમવાનું

ગોઠવ્યું=ગોઠવ્યું.

ચોરો=સરકારી ઉતારાનું મકાન

મુખી=ગામનો ઉપરી; ગામનો બંદોબસ્ત રાખનાર પટેલ

ગંધ=ખરાબ વાસ.

બંદોબસ્ત=ગોઠવણ.

હવાલદાર=પટેલના તાબાનો ૪,૫ રૂપીઆના પગારનો સિપાઇ.

મામલતદાર=તાલુકાનો ઉપરી અમલદાર; પટેલ તલાટીનો ઉપરી.

ભરણું=પટેલ તલાટીએ ખેડુત પાસેથી સરકારી

આગતા રૂપીઆ લઇ એકઠા કર્યા હોય તે
તલાટી=ગામની વસુલાત ઉઘરાવનાર.
રાવણીઓ=વરતણીઓ
તાલુકો=ઘણાં ગામ મળીને થએલો તે.
તાલુકે=મુખ્ય કચેરીએ
હુંડી=રૂપીઆ મળવાનો કાગળ; મનીઓર્ડર.
માસ્તર સાહેબ=પોસ્ટ માસ્તર
ટપાલી=કાગળવહેંચનાર
ગેરહાજર=હાજરનહિતે.
માંદો=બિમાર.
દાક્તર=અંગ્રેજી દવા જાણનાર વૈદ્ય.

સવાલ—ચોરો એટલે શું? મુખી, તલાટી, ટપાલી. પોસ્ટ માસ્તર એ દરેકનાં કામ સમજાવો.

પાઠ ૪૧ મો.

સોનેરી=સોનાના રંગ જેવો; પીળો.
અંગારા=સળગતા કોયલા.
ચળકતો=ઝળકતો.
દાતણપાણી=દાંત સાફ કરવા તથા મોઢું ધોવું તે.
ધંધો=રોજગાર; વેપાર
ખેડુત=ખેતીનું કામ કરનાર.
હળ=જમીન ખેડવાનું ઓજાર.
ઝાડીને=ઝપટીને
ખોરાક=ખાવાની ચીજો.
તાજી=તરતની.
લહેર=સપાટા.
જન=માણસ.
નમતો=આથમતો.
ઘોંઘાટ=અવાજ.

સવાલ—સૂરજ ઉગતા પહેલાં પૂર્વ દિશામાં વાદળ અને વાદળાંની કોરો કેવી જણાય છે? અજવાળું શેમાંથી આવે છે? સવાર થઇ સાથી જણાય? સવારમાં માણસ, પશુ, પક્ષી, શું શું કરે છે? છોકરાઓએ પાઠ ક્યારે કરવા જોઇએ? સાંજ પડી ક્યારે કહેવાય? સુરજ ઊગતા પહેલાં અને આથમ્યા પછી થોડું અજવાળું રહે છે તેને શું કહે તે? (જ. ઝળઝળીઉં) સાંજના દેખાવની વાત કહો.

પાઠ ૪૨ મો.

વાતો=ફુંકાતો.
જોરથી=ઝડપથી
ઢરીજાય છે=ઢંડી પડી જાય છે.
ટિકીટ=આગગાડીમાં બેસવાની ચિઠ્ઠી.
ગુંગળાઇ=મુંજાઇ.
ઝપાટો=સપાટો.
તોફાન=પવનનું બહુ જોરથી વાવું તે.
ઉથલી=ગબડી; ફેરવાઇ

(૨૦) બીજા ધોરણનો "મુખગણિત શિક્ષક" દોઢ આનો.

મુખમાંથી=જડમાંથી	ધસડી=ખેંચી.	અકળામણ=ગભરામણ
ભરવાડ=ઘેટાં બકરાં ચરાવનાર.	ધાન્ય=અનાજ.	વાદળાં=વરાળના જથા.
	વહાણો=મોટીહોડીઓ	

સવાલ હવા ક્યાં ક્યાં હોય છે? બધેજ હવા છે એ સાબિત કરી બતાવો. હવાની જરૂર કોને કોને છે? હવા ન હોય તો શું થાય? પવન એટલે શું? હવા ને પવનમાં શો ફેર છે? પવનનું તોફાન ક્યારે થાય? પવનથી થતા ફાયદા ગેરફાયદા ગણાવો.

સાર—આપણે હવા વગર જીવી શકીએ નહિ. માટે દયાળુ પરમેશ્વરે તે બધે ઠેકાણે ભરી રાખી છે.

પાઠ ૪૩ મો.

કકડા=ટુકડા.	નિર્દય=દયા વગરનો	તળીઉં=નીચેનો ભાગ.
દુઃખ=વીટંમણા.	કઠણ=સખ્ત.	જંતુ=ઝીણાં જીવડાં
ચુરો=ભુકો.	ગાંગડો=ગટ્ઠો.	વેહ=છિદ્ર; કાણાં
કણ=રજકણ.	ઝાંખો=ચળકાટવગરનો	થર=પડ.
છુટા=જુદા.	કોલ=કેલ.	ચાંચવો=જમીન ખોદવાનું ઓજાર; તીકમ
અક્ષરો=હરફો; દસ્તકો	કહેણી=કહેતી; કહેવત	હકીકત=વાત.
પીગળતો=રસ થતો	જન્મ=પેદાશ.	
	દરીઓ=સાગર; સમુદ્ર	

સવાલ—ચાકનો કેમ સહેલાઇથી ભુકો થઇ શકે છે? ચાક પોચો છે તેથી શા શા ઉપયોગમાં આવે છે? ચાકને ભઠ્ઠીમાં નાખે તો શું બને? ચુનો શું કામમાં આવે? ચાક પાણીમાં ઓગળે કે નહિ. પાણીમાં ઓગળે એવા પદાર્થનાં નામ દો? જે પદાર્થ પાણીમાં ઓગળી જાય તે કેવા પદાર્થ કહેવાય? જ. દ્રાવ્ય. ન ઓગળે તે કેવા કહેવાય? જ. અદ્રાવ્ય. ચાકમાં કયો ગુણ છે કે જેથી તે પાણી ચૂસે છે? જ. છિદ્રાળુ. બીજા કયા કયા પદાર્થો પાણી ચૂસે છે?

છિદ્રાળુ પદાર્થના નામ દો. ચાક દેવતામાં પીગળી જાય છે કે નહિ? દેવતામાં ન પીગળે એવા પદાર્થનાં નામ દો. ઓગળવું અને પીગળવું એમાં ફેર શું? ચાકને ભોંયપર પછાડીએ તો શું થાય? ચાકમાં કયો ગુણ છે કે જેથી તેને પછાડવાથી ભાંગી જાય છે? જ. બરડ. બરડ ગુણવાળી ચીજોનાં નામ દો. ચાક શી રીતે બને છે? જે પદાર્થો જમીનમાંથી નીકળે તે કેવા પદાર્થો કહેવાય? જ. ખનીજ, ખનીજ પદાર્થનાં નામ દો. ચાકનો ઉપયોગ કહો.

પાઠ ૪૪ મો.	કાતર=કાપવાનું ઓજાર	ખાટી=ખટાશવાળી
ટીપે છે=ઘડે છે.	ચંબુ=શિરોઇ	ઝેરી=ઝેરવાળો
પતરા=ધાતુને ટીપીને અથવા રસ કરીને લાંબા ચોડા બનાવે છે તે	નાળચાં=નળી	સિક્કા=ચલણી નાણું
	કથરોટ=મોટી થાળી	ટંકશાળ=સિક્કા પાડવાની જગા
ગાળીને= રસ કરીને	બાઝેલા=વળગેલા	

સવાલ—તાંબા પિત્તળનાં વાસણ બનાવનાર તથા વેચનારને શું કહે છે? સુથાર, લુહાર. કુંભાર શેના ઘાટ બતાવે છે? તાંબુ કયાંથી નીકળે? એ કેવો પદાર્થ કહેવાય? તાંબાનાં ગુણ કહો. તાંબાના કયા કયા વાસણો બને છે? તમારા ઘરમાં તાંબાના જે જે વાસણ હોય તે ગણાવો. તાંબાના કાટને શું કહે છે? તેનો રંગ કેવો હોય છે? તે ખાધામાં આવે તો શું થાય? તાંબા પર કાટ શી શી રીતે ચડે છે? તાંબાનાં વાસણ પર કાટ ન ચડે માટે શું કરે છે? કલાઇનો રંગ કેવો હોય છે? તાંબાના કયા કયા સિક્કા બને છે? ટંકશાળ એટલે શું? તાંબાનો ઉપયોગ કઇ કઇ ધાતુ બનાવવામાં થાય છે.

પાઠ ૪૫ મો.	વગેરે કાઢવા માટે	ઇનામ=ખુશ [illegible] પવું તે
ખાણ=જમીનમાં ધાતુ	ખોદેલો ખાડો	

(૨૨) બીજા ધોરણનો "મુખગણિત શિક્ષક" દોઢઆનો.

મેળવણી=મેગ
ઓગળીને=રસ થઇને
મજાગરાં=અડવાં, જેના વડે બારણું ઉઘડે દેવાય તે
તાસકો=ઢાંકણાં
પવાલી=લાંબું પીપ
શિરોઇ=સાંકડા મોઢાંનું વાસણ; ચંબુ
કાટ=કીટ
કલાઇ=ઝાંખા સફેદ રંગની ધાતુ
માંજેલાં=ઘસીને સાફ કરેલા
સસ્તુ=સોંઘું.

સવાલ—ધાતુમાં કયા કયા ગુણ હોય છે? ધાતુઓ ક્યાંથી નીકળે છે? ધાતુએ કેવાં પદાર્થ કહેવાય પિત્તળ શીરીતે બનાવે? પિત્તળનો રંગ કેવો હોય છે? જસતનો રંગ કેવો હોય છે? તાંબુ ને પિત્તળ એમાં કઠણ કોણ? શા માટે પિત્તળ વધારે કઠણ? પિત્તળનું શું શું બને છે? તમારા ઘરમાં પિત્તળનાં વાસણ હોય તેનાં નામ દો. પિત્તળ પર કાટ ચઢે છે કે નહિ? પિત્તળનાં વાસણને કલાઇ કરાવવાનું કારણ શું? તાંબુ અને પિત્તળ એમાં જલદી કોણ કટાય? ઝંખું કયું વહેલું પડે? તાંબા અને પિત્તળ એમાં સસ્તું કયું? પિત્તળ સસ્તું શા માટે? તાંબા અને પિત્તળનો શેરનો ભાવ શું હશે?

પાઠ ૪૬ મો.

ઘાસનું બજાર=ઘાસની પીઠ
ચરો=પોપડા; ઘાસ ઊગવાની જગા; બીડ
કુમળું=નરમ
છાવામાં=ઢાંકવામાં
વણીને=વળ દઇને
મૂળીઆં=મૂળ
[illegible]=અણી
દાભ=દરભ
ઝીંઝવો=એકજાતનુંઘાસ
ચરાઉ=ચરનારા
ગંજી=ઘાસના ઢગલા
ગડી=ગાંઠ
સુગંધ=સારી વાસ
મોથ=સુગંધીદાર ઘાસ
ખુજળી=ખજવાળ આવી ફોલ્લા થાય તે.
ધુપેલ=માથામાં ઘાલવાનું તેલ
અત્તર=સુગંધીદાર વસ્તુનો કસ
દરો=એક જાતનું ઘાસ; ધરો
જડ=મૂળ
ફરી ફરીને=વારેવારે
ઉપલાણે=ઉપરનાભાગમાં
વાટ=રસ્તો
ચમરી=છોડ ઉપરની પાંખડી
સુંવાળી=લીસી
વાસ=સોડમ

સુપડા=ઝાટકવાને વાંસની ચીપ કે ઘા-સનું બનાવેલું ઓજાર
સાદડી=ચટાઇ
પડા=ઝુડી
કુટીને=છુંદીને
મૂંજ=સરકટની પાંદડીને પલાળી કુટેલી તે
ખાટલા=ઢોળીઆ

સવાલ—જે ખેતરમાં દાભ ઊગે તે ખેતર શા કારણથી નકામું થઇ જાય છે? દાભના મૂળીઆં કેવાં હોય? એની પાંદડોની કોરકેવી હોય છે? કુમળું દાભ શું કામમાં આવે છે? પાકટ થયા પછી શું કામમાં આવે છે? દાભ શું કામમાં આવે છે? ઝીંઝવો શું કામમાં આવે છે? તે ક્યાં ઊગે છે? એના મૂળીઆપર શું થાય છે? એ ગડીને શું કહે છે? મોથ શા શા કામમાં આવે છે? ઝીણી ઝીણી સોય જેવી પાંદડીવાળું જાળ જેવું કયું ઘાસ થાય છે? દરો કાઢી નાખવા છતાં ફરીથી કેમ ઉગી નીકળે છે? સરકટ ક્યાં થાય? સરકટ જનાવરના ખાધામાં આવે છે કે નહિ? નહિ આવવાનું કારણ શું? સરકટની સળીઓ સુકાયા પછી શા શા કામમાં આવે છે? એના પાંદડીને કુટીને પલાળે છે તેને શું કહે છે? મુંજ શું કામમાં આવે છે? કયા કયા ઘાસ ખાટલા ભરવાના કામમાં આવે છે?

પાઠ ૪૭ મો.

વાવવા=રોપવા
સાંઠા=સોટા
પરાળ=ભાતનું ઘાસ
ગાંઠ=ગડી (વગરની.
સળંગ=આખી; સાંધા
પેર=પેરીઉ
ચુમ્બા=ચુંચળું; જથો
નજર કરો=ધ્યાન આપે
બી=બીયાં
આંતર=ઘાસ છાણ
વગેરે કોહી ગએલો કચરો.
પૂરી=નાખીને
ભીલ=રગડામાં રહેનાર જાત
નાગલી=બાવટો
સામો=એક જાતના ઘાસનું બી.
ચેક=ચીઢા કે ડુંગળાના મૂળીની ગાંઠા
ઢેબરા=મીઠું મરચું નાખી જુવાર બાજરીના કરેલા રોટલા
ખસલી=એક જાતનું ઘાસ
કડબ=જુવારનો સુકો સાંઠા
રાતડીઓ=રાતી જુવાર
બીડ=ઘાસ ઉગવાની જમીન; ચરો

સવાલ—બાજરી, જુવાર અને ડાંગરના છોડનો ઘાસની સાથે સુકાબલો કરો. આપણે અનાજ ખાઇએ છીએ તે શું છે? ઘાસનું બી નાનું અને અનાજનું મોટું હોવાનું કારણ શું? મહીકાંઠો ક્યાં આવ્યો? મહીકાંઠાના ભીલ લોકો કયું કયું અનાજ ખાય છે?

પાઠ ૪૮ મો.	આળસુ=સુસ્ત.	કવિતાના અર્થ
સખત=બહુ	સેડ=હળમાંની વચમાંનો લાંબો સોટો	તાત=બાપ.
એક સામટું=સાથેલાગુ	ચાસ=ખેતરમાં હળે કરી પાડેલા આડા ઉભા લિસોટા.	નીપજાવે=પકવે
ભાણુ=સુરજ	હળપુણી—હળમાંશોઢાની કોશ હોય છે તે.	અન=અનાજ
કઠોળ=ગુવાર અડદ વગેરે	ધુસરી=બળદની ખાંધે રહે છે તે લાકડું.	ધરે=પહેરે.
કોઢ=ઢોરબાંધવાની જગો	છડો=હળને છેડે પકડવાને ખીલી જેવું હોય છે તે; હલેડી	સહે=ખમે; વેઠે.
નીરંછું=નાખું છું.		સઠુ=જબરો; મજબુત
છાશ=દહીંમાં પાણી નાખી વલોવી બનાવેછેતે		ઉત્તમ=સારી.
કૌવત=જોર		પર=પારકો.
ચવડું=હળના નીચેના ભાગમાં કોશની સાથે અણીવાળુ લાકડું હોય છે તે.		ઉપકારી=આભારી
		દીએ=આપે
		શીખ=શિખામણ.
		ખંત=કાળજી.

જગતનો તાત ગણાય એટલે જેવી રીતે બાપ છોકરાંનું પોષણ કરે છે તેવીજ રીતે ખેડુત ધાન્ય ઉપજાવી આખા જગતનું પોષણ કરે છે માટે. ખેતીને ઉત્તમ કહેવાનું કારણ એ કે એ ધંધો સ્વતંત્ર છે, અને અનાજ જેવી જીવવાને જરૂરની ઘણી કામની વસ્તુ તે નીપજાવે છે. માટે.

હળની હકીકત—હળના મુખ્ય બે ભાગ છે, હળના પાછલા ભાગને ઠુંગું અને આગલા ભાગને સેડ કહે છે. સેડની લંબાઇ ૧૦ ફુટ અને ઠુંગાની લંબાઇ ૪ ફુટ હોય છે, ઠુંગું વચમાંથી જાડું નીચેથી અણીદાર અને ઉપરથી પાતળું હોય છે. જાડા ભાગમાં સેડનો છેડો નાખેછે. ઠુંગામાં હળપુણી, ચવડું અને કસવાઓ હોયછે. હળપુણી શોઢાની

હોય છે, ને તે નીચેને છેડે ચવડાની ઉપર રહે છે. ચવડું પણ અણીદારને ત્રણ પાસાવાળું હોય છે. સેડને બીજે છેડે ખીલા હોય છે તેને સગન (સંબંધીઓ) કહે છે, તું ધુસરૂં બાંધે છે. ધુસરૂં બળદની ખાંધ પર મૂકે છે; ધુસરૂં બળદની ખાંધેથી ખસી ન જાય માટે ધુસરાને બંને છેડે લાકડાની સામેલ હોય છે તે બળદની ડોકે જોતરથી બાંધે છે. હળ પુણી છેડેથી અણીદાર હોય છે, તેનાથી જમીન ખેડાય છે. હળપુણી જલદી ઘસાઇ કે ભાગી ન જાય માટે લોઢાની કરે છે. તુંગાના ઉપરના ભાગમાં મુઠીમાં આવે એવો લાકડાનો ગોળ કકડો બેસાડેલો હોય તેનેછડો કહે છે. હળ હાંકતી વખત ખેડુત છડા પર ભાર દે છે તેથી હળપુણી ભોંયમાં ઉતરે છે. એથી જમીન ખોદાઇને પોચી થાય છે ને ચાસ પડે છે.

સવાલ—હળનું ડોઇંગ પાડી તેના દરેક ભાગ પર નામ લખો. હળના દરેક ભાગનો ઉપયોગ સમજાવો.

પાઠ ૪૯ મો.

પાળ=કોરણ.
લીલાછમ=ઘણાંજલીલાં.
ધરૂ=કુમળા છોડ.
ઝીલવા=ખમવા.
ભરડીને=ભચરડીને
છોડ=ફોતરાં; છોતરાં

સવાલ—ડાંગર શી રીતે વાવે છે? ધરૂં એટલે શું? ડાંગર ક્યારડામાં શા માટે રોપે છે? ડાંગરના છોડ પાકે ત્યારે કેવા રંગના થાય છે? ડાંગર પાકયા પછી શું શું કરે ત્યારે ચોખા થાય?

પાઠ ૫૦ મો.

કોલુ=શેરડીનો રસ કાઢવાનો સાંચો.
પકછા=પાતરાં; ચમરી
રસ=કસ.
સંબંધી=વિષે; બાબત
[illegible]રી.
વેંત=બિલ્લાસ
આંખ=કળી.
પીત=પાણીથી થતું જે કરસણ શાક વગેરે
તરકારી=શાક
માસ=મહીના
ડુક્કર=ભુંડ.
શિયાળવાં=શિયાળ.
સંભાળ=તપાસ.
પાકટ=પાકી.
તાવડો=મોટા પેણા.
ભારી=પડ.

સવાલ—શેરડી શી રીતે રોપે છે? શેરડીની આંખ બતાવો.

(૨૧) બીજા ધોરણ માટે "હિરા શિક્ષણ" ૪ પાઈ.

કેટલું એટલે શું ? કોલું શેનું બનાવે છે ? શેરડીમાંથી રસ શી રીતે કાઢે છે ? રસનો ગોળ શી રીતે બનાવે છે ?

પાઠ ૫૧ મો.

રસોઈ=રાંધવાનું કામ
તકરાર=વઢવાડ, રકઝક
વઢવા=લઢવા.
ધીમા=શાંત
ઉજળો=સફેદ.
ભાવ=હોંસ.
સારા=સાજાં
લોટ=આટો.
કણક=લોટમાં પાણી નાખી લોદા જેવું
કરે છે તે.
જોર=શક્તિ.
નકામો=ફોકટ.
હિસાબમાં=ગણતરીમાં
ઉપયોગના=જરૂરના
પૈસાદાર=પૈસાવાળા

સવાલ—માંદા અને દાંત બગરના માણસને કયો ખોરાક વધારે ઉપયોગી ? તેનું કારણ શું ? ભાત શી રીતે બનાવે છે ? રેંટકી શેની બનાવે છે ? ઘઉંની રોટલી શી રીતે બનાવે છે ? ગરીબ માણસો ઘઉં કેમ ખાતા નથી ?

પાઠ ૫૨ મો.

મધપુડો=મધમાખીએ બનાવેલો પુડો.
લટકતે=ટીંગાતો.
વાઘરી=શિકારી.
કામળો=ઊનનું લુગડું
ધુણી=ધુમાતો દેવતા. સળગતાં છાણાંવગેરે
ઘરબારવગરના=રખડતા
પારકો=પરાયો;બીજાનો
ચીજ=વસ્તુ.
ઇચ્છા=મરજી.
નર=પુરૂષ.
છ ખુણાવાળા=છ ખુણાના આકારના.
જન્મ=જીંદગાની.
રક્ષણ=બચાવ
ડંખ=ચટકો.
પેસવા=દાખલ થવા.
દયા=રહેમ.
કવિતાના અર્થ.
હુન્નર=કસબ;કારીગરી.
નિશાળ=ઠેકાણું.
મનોહર=મોહપમાડનાર
રચે=બનાવે.
તત્કાળ=તરત
ચુસી=સોષી.
સરે=થાય.
ગુણ=ફાયદો;લાભ
તમામ=બધું.
તજે=છોડી દે.
ઉદ્યોગી=મહેનતુ
પંકાય=વખણાય

સવાલ—મધપુડો કોણ બાંધે છે અને તે કયાં કયાં બાંધે છે ? મધ કયાંથી લાવે છે ? મીણ શેમાંથી બનાવે છે ? મધપુડામાં કેટલી જાતની માખીઓ હોય છે અને તે કઇ કઇ ? રાણીનું કામ શું છે ? મધ

પુડાનાં ખાનાં કેટલા ખુણાવાળા હોય ? ખાના કેટલી જાતનાં હોય છે ? ઇંડાં ક્યાં ખાનામાં મૂકે છે અને તે કોણ મૂકે છે ? મોટા ખાનામાં ક્યાં ઇંડાં મૂકવામાં આવે છે ? રાણી અને કામ કરનારી માખીમાં શો ફેર હોય છે ? કામ કરનારી માખીઓ શું શું કામ કરે છે ? નર અને માખીમાં શો ફેર હોય છે ? નરને મારી નાખવાનું કારણ શું ? મધ અને મીણનો ઉપયોગ કહો. મધમાખી પરથી આપણે શું શિખામણ લેવી ?

પાઠ ૫૩ મો.

શેખ=મુસલમાની એક જાત.	નબળું=કમજોર	બીકણ=બીએ એવો
બતક=પાણીવાળી જગામાં રહેનારૂં પક્ષી	જોડાએલાં=સંધાએલાં	ધસીને દોડે છે=હુમલો કરે છે
પીંછાં=પીંછ	દાઢ=ભેવડા દાંત	માંજર=કલગી
ચીકટ=ચિકાસ	અણીદાર=તીણી	દીપે છે=શોભે છે
ભિંજાતું=પલળતું	ગળી જાય છે=ઉતારી દે છે.	ખોતરવાની=ખોદવાની
	જાળવે=સાચવે; સંભાળે	વાહણું વાય=સવાર થાય
	ઢાંકી=છુપાવી.	

સવાલ—બતક કેવી જગામાં રહે છે ? બતકનું શરીર કેમ ભિંજાતું નથી ? બતક શું ખાય છે ? બતકની ચાંચ કેવી હોય છે? બતકને પાંખ છે ત્યારે કેમ ઉડી શકતી નથી ? બતકને કેટલા પગ હોય છે? દરેક પગે કેટલાં આંગળાં હોય અને ક્યાં હોય છે? આપણે પાણીપર ચાલી શકતા નથી. અને બતક શા માટે ચાલી શકે છે ? બતક ખોરાકનાં કકડા કેમ કરી શકતી નથી ? મરઘા અને બતકની ચાંચમાં ફેર શું? મરઘા પાણી પર કેમ ચાલી શકતા નથી ? મરઘી છે કે મરઘો તે શી રીતે ઓળખી શકાય ? મરઘા શા માટે પાળતા હશે? મરઘાં કોણ પાળે છે? મરઘો ક્યારે ક્યારે બોલે છે ને શું બોલે છે?

સાર—મરઘો બોલે છે તે પરથી સવાર ને બપોર સમજાય છે.

પાઠ ૫૪ મો.	માળો=પક્ષીનું ઘર	લગી=સુધી
કાબરી=કાબર ચીતરી	ખુણેખોચરે=ખુણામાં	રઝળીને=રખડીને
રૂ=કપાસમાંથી કપાસીઆ કાઢી લીધા પછી જે રહે છે તે	દરેક ફેરે=દરેક વખતે	ફાયદો=ગુણ
તણખલાં=તરણાં	ભુરા=આસમાની;	વીણી વીણીને=શોધી શોધીને
	ટપકાં=છાંટ	બીક=બીક; ડર.

સવાલ—ચકલીના શરીરના ભાગ ગણાવો. ચકલીની ચાંચ કેવી હોય છે? ચકલી કેવા કેવા રંગની હોય છે? ચકલીને એક એક પગે કેટલાં આંગળાં હોય અને તે કેવી રીતે હોય છે. ચકલી ક્યાં રહે છે? માળા શેના બનાવે છે? ચકલી વરસમાં કેટલીવાર ઈંડાં મૂકે છે? દરેક ફેરે કેટકેટલાં ઈંડાં મૂકે છે? ઈંડાંનો રંગ કેવો હોય છે? ચકલી બચ્ચાંને ક્યાં સુધી ખવડાવે છે? ચકલી શું શું ખાય છે? ચકલી ખેડુતને શો ફાયદો કરે છે અને તે કેવી રીતે? ચકલીને કોની કોની બીકુ હોય છે? ચકલી ને ચકલો ઓળખવાની નિશાની શું?

પાઠ ૫૫ મો.	ચપટા=બેઠેલા	નું ભલું ચાહનાર
દેખાવ=શોભા	ભુસું=ચુસું	ધણી=માલિક
ગરદન=બોચી	દાણા=અનાજ	પ્રીતિ=હેત; પ્યાર
કેશવાળી=ઘોડાની ગરદન પરના વાળ	મજલ=મુસાફરી; અંતર	શરત=હોડ; હારજીત
નક્કર=સંગીન	પાણીદાર=જોરવાળો; ઝડપથી દોડનાર	ટટ્ટી=કામઠાની વાડ
સપાટ=સરખી	અરબી=અરબસ્તાની;	કુદાવે=ફલંગ મરાવે.
લગામ=દોર	નીમકહલાલ=ખાય તેનું ભલું કરનાર; ધણી-	જીન=ચામડાનું પલાણ
તીણા=ધારવાળા		સવારી કરે છે=બેસી મુસાફરી કરે છે.

સવાલ—ઘોડાની ગરદન પરના વાળને શું કહે છે? કેશવાળી કોને કોને હોય છે? ઘોડો સપાટ જમીનપર સપાટાબંધ દોડી શકાવાનું કારણ શું? એના કાન કેવા હોય છે? લગામ ક્યાં ઘાલે છે?

કયા દાંત વડે ખોરાક કાપે અને કયા વડે ચાવે છે? ઘોડો શું શું ખાય છે? નાળ શા માટે જડાવે છે? ઘોડાનો રંગ કેવો હોય છે? ઘોડાની કઇ કઇ જાતો છે? ઘોડામાં કયા કયા ગુણ છે? ઘોડો શા શા ઉપયોગમાં આવે છે? ઘોડો કેટલા વરસ સુધી જીવી શકે છે?

પાઠ ૬૫ મો.

શેઠ=સાહુકાર
નાળબંધ=નાળજડનાર
ખરી=જનાવરના પગના તળીઆનું હાડકું
ફેર=તફાવત
ઝુમખો=જથો
ખોખારો=હણુલણો
ભૂંકવું=ગધેડાનું બોલવું
અડીઅલ=અડીજાય એવું; જીદી; હઠીલું
ઠોઠ=અક્કલ વગરનો
નવાઇ=અચરતી
મહેનતુ=મહેનત કરે એવું
ધીરજવાળું=દુઃખ-મનાર
કહ્યાગરૂ=કહ્યા પ્રમાણે ચાલનાર
ટટ્ટુ=નાનો
ખચ્ચર=ગધેડી ને ઘોડાના સંગમથી પેદા થએલો તે
વાળ=નિમાળા

ઘોડા ખચ્ચર અને ગધેડાનો મુકાબલો—ત્રણેને બે આંખ બે કાન, ડોકું, મોં, માથું, પીઠ, પુછડું, અને ચાર પગ હોય છે. ત્રણેનું મોં લાંબુ હોય છે. ત્રણેના શરીરપર ટુંકા વાળ છે; પગને તળીએ ગોળ દાબડા છે. ઘોડા અને ખચ્ચરની ડોકપર કેશવાળી હોય છે. ઘોડાને ખચ્ચરના પુછડાપર મોટા લાંબા વાળ આખે પુછડે હોય છે. ખચ્ચર ને ગધેડાના કાન મોટા હોય છે. ગધેડા કરતાં ખચ્ચર મોટું ને ખચ્ચર કરતાં ઘોડો મોટો હોય છે.

પાઠ ૫૭ મો.

ગોકુળગાય=પરમેશ્વરની ગાય.
વાનાં=વસ્તુ
તફાવત=ફેર
ધડ=બોચીથી પગ સુડીનો બધો ભાગ
ડોકું=ધડની ઉપરનો ભાગ
તાળવું=મોઢાની અંદરનો ઉપલો ભાગ
ભવાં=ભમર; આંખ ઉપરના કમાનદાર વાળ
પોપચું=આંખનું ઢાંકણું
ખાળે છે=અટકાવે છે.
છેડો=નાકું
મૂળ=શરૂઆત
ગળું=બોચીની પછવાડેનો ભાગ
વચલે ગાળે=વચ્ચોવચ
કેડ=કમ્મર
ઢીંચણુ=ઘુંટણુ

શરીર વિષે—શરીરના મુખ્ય બે ભાગ ડોકું ને ધડ છે. ડોકામાં માથું, (માથાનો ઉપરનો ભાગ ખોપરી કહેવાય છે તે પર વાળ ઉગે છે.) કપાળ, લમણાં, કાન, આંખ, નાક, મોઢું મોઢાની અંદર જીભ, દાંત અને તાળવું છે. ગાલ. ગળું, બોચી, દાઢી અને હડપચી છે. ધડમાં બે હાથ, ખભા, બગલ, છાતી. પેટ, ડુંટી પેઢું કેડ. વાંસો, બે પગ, જાંગ, ઢીંચણ, નળો, પાટલી; તળીઉં, એડી, અને ઘુંટી છે.

પાઠ ૫૮ મો.	ફીકર=ચિંતા	જ્ઞાન=સમજ
આકાર=ઘાટ	ધબાકો=અવાજો	

સવાલ—ઇંદ્રિયો કોને કહેવી? ઇંદ્રિયો કેટલી છે ને તે કઇ કઇ? આંખ, કાન, જીભ અને ચામડીનો ઉપયોગ કહો. આંખ વડે પદાર્થના કયા કયા ગુણ જાણી શકાય? જ. રંગ આકાર અને ચળકાટ. હાથ વડે પદાર્થના કયા કયા ગુણ જાણી શકાય? જ. ભારે કે હલકું; પોચું કે કઠણ; લીસું કે ખરબચડું, ટાઢું કે ઉનું; અને આકાર. કાન, નાક, અને જીભ વડે પદાર્થના કયા ગુણ જણાય? નાક વડે વાસ; કાન વડે અવાજ અથવા રણકો; જીભવડે સ્વાદ.

પાઠ ૫૯ મો.	અને વાદળી રંગ	વાનું સુતરાઉ લુગડું
રંગરેજ=રંગારો	ઝાંખાં=તેજ વગરનાં	ગળીનો રંગ=કાળો રંગ
છુટ્ટાં=રજા	સેલાં=દોપટ્ટા	વત્તા=વધારે
મૂળરંગ=લાલ પીળો	સાલ્લો=બાયડીને પહેર	ખુલતા=બહાર પડતાં

સવાલ—રંગરેજ શું કામ કરે છે? મૂળ રંગ ગણાવો કીરમજી રંગ બનાવવાની રીત કહો. કીરમજી રંગથી કયા કયા લુગડાં રંગાય છે? કેશરીઓ રંગ શી રીતે બનાવવો? કેશરીઓ રંગ કહેવાનું કારણ શું? લીલો નારંગી, તપખીરી અને કથ્થઇ રંગ શી શી રીતે બનાવવો? ધોળા રંગમાં થોડો કાળો રંગ મેળવીએતો કયો રંગ બને? ઝાંખો ભુરો રંગ શી રીતે બને? ખુલતો વાદળી રંગ બનાવવો. ગુલાબી શું શું મેળવીને બનાવે છે? મૂળ રંગ પરથી બીજા રંગો શી રીતે બનાવે છે?

પાઠ ૬૦ મો.

ઉઘાડો=નાગો; લુગડાં પહેર્યા વગરનો
કાંતીને=તાર કાઢીને વણે છે=બનાવે છે.
દોશીવાણીઓ=કાપડીઓ
છીંટ=તરેહવાળું કપડું
જંગલી=સમજણ વગરના
છાલ=છોડું
રંગદાર=રંગવાળા
ઢાંકણ=કવર
રૂંવાટી=ઝીણા વાળ
ગરજ સારે છે=કામ કરે છે.
ભીગડાં=જાડાં પડ
જામદાની=ઝીણું બુટ્ટાદાર લુગડું
બાસ્તો=સુતરાઉ કપડું
ખાદી=દોટી.

સવાલ—લુગડાં પહેરવાથી શો ફાયદો? ઊન એટલે શું? ઊનનું કયું કયું કાપડ બને? ઘેટાને ટાઢ કેમ વાતી નથી? ઉન સિવાય બીજા શેનાં લુગડાં બને છે? રૂ કયાં થાય છે? રૂનાં લુગડાં શી રીતે બને? રૂનાં કયાં કયાં લુગડાં થાય છે? જંગલી લોકો ઊન અને રૂનાં લુગડાં પહેરતાં નથી ત્યારે કેવાં કેવાં લુગડાં પહેરે છે? પશુ પક્ષીને લુગડાં પહેરવાની જરૂર શા માટે પડતી નથી.

કવિતાની સમજુતી.

કવિતાની ૧ લી પાઠ ૨ જો સવારના પહોરમાં શું શું બને છે તેની હકીકત.

હે! મારા વહાલા દીકરા તું ઊઠ. જંગલમાં પક્ષીઓ બોલે છે. રાત પુરી થઇ ને સવાર પડી. પૂર્વે દિશામાં સુરજ ઉગવાની તૈયારી થવાથી અજવાળું થયું; તેથી જાત જાતના રંગો દેખાય છે અને ઝાડનાં પાદડાં હાલે છે. માટે હે! મારા વહાલા દીકરા તું ઊઠ, જંગલમાં પક્ષીઓ બોલે છે. (૧) મરઘા કુકરેકુક કરે છે. અને કાગડા કા કા કરે છે; શોભિતા મેના, પોપટ અને મોર મીઠા બોલ બોલે છે (ટેક.) ૨) સુરજના ઊગવાથી ચંદ્રમાનું અજવાળું ઝાંખું પડયું, અને તારાનો પ્રકાશ દેખાતો બંધ થયો; મતલબ કે તારા દેખાતા નથી. તેથી ચોર લોકો ઝંખવાઇ ગયા અને સંતાઇ જવાને માટે ગલીકુંચી શોધે છે, (ટેક ૩) ભગત ઇશ્વરનું ધ્યાન ધરે છે. અને ગવૈયાઓ આસન ગાય છે; ઉદાર માણસો ઘણું દાન આપે છે અને મુલ્લાજી નિમાજ પઢવાને માટે બૂમ પાડે છે. (ટેક ૪) સુરજ ઉગ્યો તેથી

રાતનું અંધારૂં જતું રહ્યું; ભમરો ગું ગું અવાજ કરી રહયો છે, અને કમળના ફૂલની પાંખડીઓ ખીલી છે. (ટક ૫) જેમ જેમ સુરજનું અજવાળું વધારે વધારે પડતું જાય છે મતલબ કે જેમજેમ દિવસ ચઢતો જાય છે તેમ તેમ માણસો ધંધે વળગવાને માટે હોંસિલા બને છે. પક્ષીઓ આકાશમાં દોડે છે, અને ઢોરો ચારો શોધે છે. (ટક૬) ઝાડ, વેલા, ફળ અને ફૂલ એ બધા ભુલ વગર ધીરેધીરે ખીલે છે. ઘણાં પક્ષીઓ એકઠા થઇને તાજું અનાજ ખાવાને માટે જાય છે, (ટક૭) હે ભાઇ તું ખુશી થઇને પરમેશ્વરનું નામ દઇને ઉઠ અને મન દઇને પાઠ વાંચ. એમ મા પોતાના છોકરાને કહે છે. (ટક૮)

કવિતા ૨ જી. પાઠ ૫ મો. સોબત તેવી અસર.

જેને જેવી સોબત તેને તેવીજ અસર થાય; જેને જેવી સોબત તેવોજ પ્યાર તેનામાં આવે. (૧) જેને જેવી સોબત તેનાં જેવાંજ તે કામ કરશે; જેને જેવી સોબત તેવીજ જગાએ તે જઇને ઉભો રહેશે. (૨) સારી સોબતથી સારો થશે, અને નઠારી સોબતથી નઠારો થશે; સારા મહેતાજીની સોબતથી વિદ્યા ભણે અને નશીબવાન થાય મતલબ કે સારા ગુણવાળા મહેતાજીના હાથ નીચે કેળવાય તો નસીબવાન થાય (૩)

કવિતા ૩ જી. પાઠ ૧૦ મો ફરી ફરીને સારૂ કામ કરવા બાબત

કરોળીઓ જાળ બનાવતાં ભોંયપર પડી જાય છે ત્યારે ગભરાય છે અને વગર તૂટેલા (આખા) તાર ઉપર ચઢવાને માટે (ફરીથી) જાય છે. (૧) તેણે (કરોળીઆએ) તાર ઉપર ચઢવાને માટે મહેનત કરવા માંડી; પણ તરત તે નીચે પડયો અને ઉપર ચઢવાના કોઇ ઉપાયમાં ફાવ્યો નહિ. (૨) એવી રીતે (પડતો અને ચઢતો) ફરી ફરીને બે ત્રણ વાર મંડયો રહ્યો તોપણ તેમાં ફાવ્યો નહિ ત્યારે ફરીને ચઢવાને તૈયાર થયો. (૩) હિંમત રાખીને ઉમંગથી તે છઠ્ઠીવાર ચઢવાને મંડયો રહયો; તેણે ધીરજ રાખી તેથી તે નક્કી જાળમાં જઇ પહોંચ્યો; (૪) જો કરોળીઆએ ફરી ફરીને કાળજીથી મહેનત નહિ કરી હોત તો પગ તળે છુંદાઇને વખર મોતે મરી જાત. (૫)

એ પ્રમાણે (કરોળીઆની પેઠે) જો માણસો મનમાં કાળજી રાખીને આળસ કાઢી નાખીને મહેનત કરે તો ઘણોજ ફાયદો મેળવે.

સાર—સારૂં કામ ફરી ફરીને ઉમંગથી કરવું.

કવિતા ૪ થી. પાઠ ૧૫ મો. હળીમળીને રહેવા વિષે.

આપણે બને જણ ભાઇ અને બેન મળી સંપીને (હળીમળીને) રમીએ તો સુખ થાય અને મઝા પડે, પણ જો લડીએ કે કજીઓ કરીએ તો ઘણી દીલગીરી થાય, આબરૂ ઓછી થાય, અને લોકો નઠારૂં બોલે. (૧) હે! જોરાવર બાપ પરમેશ્વર તું અમને હંમેશાં સંપ આપ; (હળીમળીને રહેવાની બુદ્ધિ આપ) મહેર કરીને અમારા દહાડા સુખમાં જાય અને કોઇ દિવસ જરાપણ કંકાસ થાય નહિ. (૨) છોકરાં હળીમળી રહેતાં હોય અને કોઇ દિવસ કેમ લડે કે રડે નહિ, તેઓ હળીમળીને રમે, જમે અને ગીતો ગાય તો મા ઘણી ખુશી થાય. (૩) સાર—ભાઇબેન સાથે સંપસંપીને ચાલવું

કવિતા ૫ મી. પાઠ ૧૭ મો. વગર વિચાર્યું ન કરવા બાબત.

જે માણસ વિચાર કર્યા વગર કામ કરે છે, તે પાછળથી દીલગીર થાય છે; જુઓ એવાં (વગર વિચારનાં) કામ કરવાથી ઘણાના જીવ જાય છે. (મરી જાય છે.) (૧) સાર—ઉતાવળથી વગર વિચારે કામ કરવું નહિ.

કવિતા ૬ ઠી. પાઠ ૨૫ મો. કુહાડી.

નાનો છોકરો બાપની કુહાડી લઇ જોરાવર ડાહ્યો મરદ બન્યો ને જે કંઇ ચીજ જુએ તે ઘા મારીને કાપે. એમ રમતો રમતો ગામને પાદરે તળાવપર ગયો (૧) ત્યાં (તળાવમાં) માછલાંએ જરા પાણી હલાવ્યું, તેથી છોકરાએ પાણીની અંદર કંઇક જોયું, એટલે છોકરો મનમાં બીધો, તેથી કુહાડી પાણીમાં પડી ગઇ; તે વખતે તે

બહુ ધાંટો પાડીને રડયો. (૨) હંમેશાં પાણીમાં આમ તેમ ડોલ્યાં કરતાં અને અંદર સમાઈ જતાં એવાં દયાળુ દેવી માતા છોકરાનો અવાજ સાંભળીને (પાણી ઉપર) આવ્યાં, દેવી બોલી કે આ રૂપાની કુહાડી લે પણ છોકરો કહે છે કે હે! માતા, મારી કુહાડી એવી નથી. (૩) બીજી વખત સોનાની કહાડી લાવીને બતાવી ત્યારે માથું ધુણાવીને (ના કહીને) છોકરો કહે છે કે એ પણ મારી નથી મને તો મારી કુહાડી ગમે છે. માટે હે ! દયાળુ માજી, તમે પાણીમાંથી મારી કુહાડી કાઢી આપો. (૪) દેવીએ કુહાડી કાઢી આપી અને છોકરા સામે બોલ્યાં (છોકરાને કહ્યું) કે તને સુખ અને દોલત મળજો, અને પરમેશ્વર તારાપર મહેરબાની કરજો. મતલબ કે તારાપર પરમેશ્વરની મહેરબાની થજો. **સાર—**સાચું બોલવું.

કવિતા ૭ મી. પાઠ ૩૪ મો. પરમેશ્વરની મોટાઈ.

જગતના બનાવનારે (પરમેશ્વરે) આ દુનીઆમાં ઘણીજ સારી બનાવટ કરી છે, તેણે આ દુનીઆમાં નાના મોટા એમ ઘણી જાત ના જીવો બનાવ્યા છે, (૧) તરેહવાર રંગના ખીલતા ફુલો, ગાયન ગાતાં પક્ષીઓ અને સારા રંગવડે શોભતાં ઝાડનાં પાંદડાં તથા પક્ષીની પાંખો તેણે બનાવ્યાં છે. (૨(વળી પરમેશ્વરે મોટા મોટા પહાડો, ભેખડો, દરિઆ, નદી, ઓવારા અથવા પહાડમાંથી જવા આવવાના રસ્તા, શહેર અને જંગલના રસ્તા વગેરેની આવી શોભિતી બનાવટ બનાવી છે. (૩) શિઆળામાં ઠંડો પવન સારી ઠંડક આપે છે, અને ઉનાળામાં સુરજનો તાપ નકકી ઘણો પડે છે. (૪) ચોમાસાની ઋતુમાં વરસાદ વરસે છે, ઝાડો પર ફળો લટકતાં દેખાય છે, અને મોરોનો મીઠો અવાજ સંભળાય છે. (૫) અજવાળીઆમાં ચંદ્રનું અજવાળું આનંદ આપે છે, અને અંધારીઆમાં તારાના પ્રકાશ

નો રંગ શોભિતો દેખાય છે. (૬) રમવાને અને મોજ ભોગવવાને માટે મોટાં મેદાનો બનાવ્યાં છે, વળી પાણીમાંના વેલા અને તેનાં પાંદડાં કેવાં તરે છે ! (૭) હે પરમેશ્વર, તેં જોવાને માટે આંખ આપી છે, સાંભળવાને માટે કાન આપ્યા છે, અને બોલવાને માટે જીભ આપી એ સારૂં કર્યું છે. (૮) વળી દાંત આપ્યા તેની સાથે ખાવાનો ખોરાક આપીને આપણાપર બહુ ઉપકાર કર્યો છે; હે પેદા કરનાર (પરમેશ્વર) તેં જે જુક્તિ કરી છે તે સમજી શકાય તેમ નથી. (૯) સાર–પરમેશ્વરે માણસ જાતના સુખને માટે દુનીઆમાં બધી વસ્તુઓ બનાવી છે, તેનો પાડ વાળવા માટે દરરોજ તેની ભક્તિ કરવી.

કવિતા ૮ મી. પાઠ ૩૫ મો. પાનખર ઋતુ (વસંત ઋતુમાં શું શું બને છે તેની હકીકત.)

મોટા વડના ઝાડ પર પથરાએલા વેલા તે જાણે તંબુ ઉભો કર્યો હોયની ! એવું દેખાય છે. તંબુપર જેમ ધજા વાવટા ફરકતા હોય તેમ કેળ, નાળિએરી અને તાડનાં ઝાડ તે ધજો ને વાવટા જેવાં જણાય છે. (૧) ઝાડનાં પીળાં અને પાકાં પાંદડાં હોય તે ખરીને જમીનપર પડે છે, પછી ઝાડને નવાં પાંદડાં આવે છે તેથી ઝાડ શોભિતાં દેખાય છે. (૨) વસંત ઋતુમાં જુનાં પાંદડાં પાકાં થવાથી ખરી પડે છે અને તેને બદલે નવાં પાંદડાં ફુટી નીકળે છે, કોયલ મધુર શબ્દ બોલે છે; તીતર, કબુતર અને બીજાં ઘણાં પક્ષીઓ સારા રાગથી ગાય છે, અને સારી રીતે નાચે છે. (૩) લોકો કેસુડાંના ફુલનો (કેસુડો) રંગ ઘોળીને હોળી રમે છે, એટલે રંગની એક બીજા પર પીચકારી મારે છે, બાગમાં ફુવારા ઉડાડે છે, અને બજારો તથા ચોકમાં પાણી છાંટે છે. મતલબ કે પાણીનો

છંટકાવ કરે છે. (૪) ભમરાઓ ગું ગું અવાજ કરે છે. અને ઝાડો પર તરેહવાર ઘણા રંગો દેખાય છે; આંબા ઉપર મોર આવવાથી તે શોભે છે, અને ચોતરફ ચાંદની શોભી રહે છે. (૫) માણસો લહેજતથી (ખુશાથી) શિખંડ ખાય છે અને ઠંડુ પાણી પીએ છે. પશ્ચિમ અને દક્ષિણ તરફના પવનથી શરીર સુખી રહે છે. પશ્ચિમ અને દક્ષિણમાં દરીઓ હોવાથી પવન ઠંડો આવે છે,

કવિતા ૯ મી. પાઠ ૪૭ મો ખેડુત વિષે.

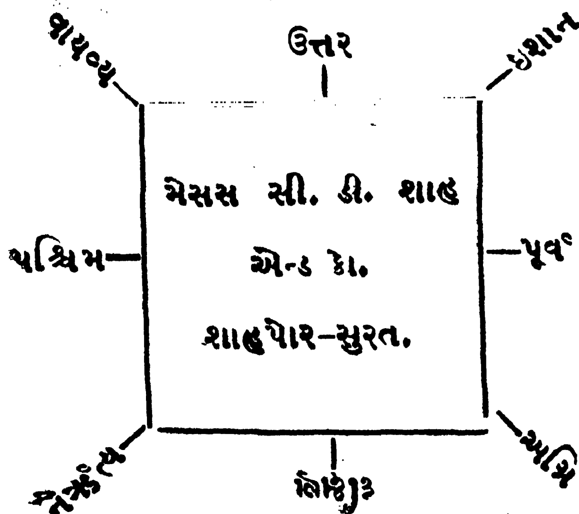
અરે! ખેતી કરનાર, તું ખરેખર જગતનો બાપ ગણાશે છે. કારણ કે તું ખેતી કરે છે તેથી બધાના પ્રાણીને ખોરાક મળે છે, તેથી આ આખી દુનીઆનું પોષણ કરનાર પણ તુંજ જણાય છે. (૧) તું કપાસ, ફળ, ફુલ, ઘાસ અને અનાજ પકવે છે; તોજ બધાં પ્રાણીઓ અનાજ ખાય છે અને માણસો ખુશીથી કપડાં પહેરે છે. (૨) તું વરસાદને તડકા વેઠે છે અને વળી ઘણી મહેનત કરે છે, તેથી તું શરીરે જબરો બને છે અને હમેશાં સંતોષથી ફરેછે એટલે સંતોષી રહે છે. (૩) ખેતી નકરી સૌથી સારી છે, વળી તે પારકાના પર ઉપકાર કરનારી છે; તું કાળજીથી ખેતી કરે છે અને જગતને સારી શિખામણ આપે છે, કે તમે મારી પેઠે મહેનત કરશો તો, જબરા, સંતોષી અને પારકાનું ભલું કરનારા થશો. (૪) કહેવત છે કે "ઉત્તમ ખેતી, મધ્યમ વ્યાપાર, નકફટ નોકરી, નિદાન ભિખ, એટલું ન આવડે તો દલાલી શીખ."

કવિતા ૧૦ મી. પાઠ ૫૨ મો. મધમાખી વિષે.

હે! મધમાખી, તું મહેનતુ છે, અને વળી કારીગરીની નિશાળ છે, (કારીગીરીની નિશાળ કહેવાનું કારણ એ કે મધપુડાના

આના જેવી કારીગરી માણસથી પણ બરાબર થઇ શકે નહિ.) મનને મોહ પમાડે એવો મધપુડો બનાવે છે, અને તરતજ તેમાં રસ મૂકે છે. (૧) મીઠું મધ ચૂશી લઇને તું મીણ બનાવે છે, તેથી (મધ અને મીણથી) ઘણાં કામ થાય છે અને તે ઘણોજ ફાયદો કરે છે. (૨) તું નાનું સરખું જીવડું છે, પણ મોટું (ઉપયોગી) કામ કરતું જણાય છે. વળી તું ડાહીને ચોકખી દેખાય છે, તેથી તારૂં જોઇને બધા ડાહ્યા માણસો આળસ છોડી દે છે. (૩) કીડી, કરોળીઆ અને મકોડા વગેરે જે મહેનતુ જીવડાં કહેવાય છે, તેમાં પણ તુંજ વખણાય છે. મતલબ કે એ બધાં જીવડાં કરતાં તું વધારે મહેનત કરે છે. સાર–માણસે ઉદ્યોગી ને હુન્નરી થવું.

ભૂગોળનીશરૂઆત.

દિશા—(સ. ૧) દિશા કેટલી છે? ઉ. ચાર (સ. ૨) દિશાના નામ દો. ઉ. ઉત્તર, દક્ષિણ, પૂર્વ, પશ્ચિમ. (સ. ૩) દિશા શા ઉપરથી જાણી શકશો? ઉ. સુરજ ઉપરથી. (સ. ૪) સુરજપરથી દિશા ઓળખવાની રીત બોલો ઉ. જે દિશામાં સુરજ ઉગે તે પૂર્વ; આથમે તે પશ્ચિમ: સુરજ સામું મોં કરી ઉભા રહેવાથી ડાબા હાથ તરફની ઉત્તર અને જમણા હાથ તરફની દક્ષિણ.(સ. ૫) સુરજ બીલકુલ ન દેખાય તો શા વડે દિશા પારખશો? ઉ. ધ્રુવના તારા ઉપરથી (સ. ૬) ધ્રુવના તારા ઉપરથી દિશા જાણવાની રીત બોલો. ઉ. ધ્રુવનો તારો હમેશાં ઉત્તર દિશામાં ઊગે છે માટે એ તારા તરફની ઉત્તર, તેની સામેની દક્ષિણ; જમણા હાથપર પૂર્વ ને ડાબા હાથપર પશ્ચિમ. (સ. ૭) જો ધ્રુવના તારાને નહિ ઓળખતા હોય તો તેમ માટે બીજું સાધન છે? ઉ. હોકાયંત્ર. (સ. ૮) હોકાયંત્રપરથી કઇ દિશા જાણી શકાય? ઉ. ઉત્તર દિશા. (એની સોય હંમેશાં ઉત્તર દિશા પર રહે છે) (સ. ૯) દિશા જાણવાથી શું ફાયદો? ઉ. ફલાણી જગાપરથી ફલાણી જગા કઇ દિશાએ અથવા અમુક સ્થળથી અમુક સ્થળ કઇ દિશામાં આવે તે માલમ પડે છે. (સ. ૧૦) નકશાની દિશા શી રીતે જાણવી? ઉ. નકશા સામું મોં કરી ઉભા રહીએ તો માથા તરફની ઉત્તર; પગ તરફની દક્ષિણ, જમણા હાથ તરફની પૂર્વ, અને ડાબા હાથ તરફની પશ્ચિમ. સૂચના–ચિત્રમાં નકશાની દિશા બતાવી છે.

ખુણા—(પ્ર. ૧) ખુણા કેટલા છે? ઉ. ચાર. (પ્ર. ૨) ખુણાના નામ બોલો. ઉ. અગ્નિ, નૈઋર્ત્ય, વાયવ્ય, ઇશાન. (પ્ર. ૩) ખુણા પારખવાની રીત બોલો. ઉ. પૂર્વ ને દક્ષિણ વચ્ચે અગ્નિ, દક્ષિણ ને પશ્ચિમ વચ્ચે નૈઋત્ય, પશ્ચિમ ને ઉત્તર વચ્ચે વાયવ્ય અને ઉત્તર ને પુર્વ વચ્ચે ઇશાન.|

રાજકીય ભૂગોળ.

મહેસુલી ખાતું—(પ્ર. ૧) મહેસુલી ખાતું શું કામ કરે છે? ઉ. જમીનની મહેસુલ ઉઘરાવી તેનો હિસાબ રાખે છે. (પ્ર. ૨) ગામની મહેસુલ ઉઘરાવનારને શું કહે છે? ઉ. તલાટી. (પ્ર. ૩)તલાટીને મદદ કરનાર કોણ હોય છે? ઉ. મુખી. (પ્ર. ૪) તલાટી ને મુખીના ઉપરીને શું કહે છે? ઉ. મામલતદાર. (પ્ર. ૫) મામલતદાર માજીસ્ટ્રેટ કયારે કહેવાય? ઉ. ઇન્સાફનું કામ કરે છે ત્યારે (પ્ર.૬) મામલતદાર પર કોણ દેખરેખ રાખે છે? ઉ. આસિસ્ટંટ કલેકટર અને ડેપ્યુટી કલેકટર. (પ્ર. ૭) આસિસ્ટંટ કલેકટર અને ડેપ્યુટી કલેકટરના ઉપરીને શું કહે છે? ઉ. કલેકટર. (પ્ર. ૮) કલેકટર શું કામ કરે છે? ઉ. મહેસુલી, પોલિસ, મ્યુનિસિપાલ, ઇસ્પિતાલ, બાંધકામ વગેરે ખાતાપર દેખરેખ રાખે છે. (પ્ર. ૯) કલેકટર ઇન્સાફનું કામ કરે ત્યારે એ કયા અધિકારી કહેવાય? ઉ. ડિસ્ટ્રિકટ માજિસ્ટ્રેટ (પ્ર. ૧૦) કલેકટરને પોલિટિકલ એજંટ કયારે કહે છે? ઉ. જ્યારે દેશી રાજ્યો સંબંધી કામકાજ પર દેખરેખ રાખવાનું કામ કરે છે ત્યારે.

પોલિસ ખાતું—(પ્ર, ૧) પોલિસખાતું શું કામ કરે છે? ઉ. લોકોના જાનમાલનું રક્ષણ કરે છે. (પ્ર. ૨) ગામડામાં પોલિસ અધિકારી કોણ છે? ઉ. પોલિસ પટેલ, મુખી. (પ્ર. ૩) તાલુકાના પોલિસના ઉપરીને શું કહે છે? ઉ. ફોજદાર. (પ્ર ૪) ફોજદાર પર કોણ દેખરેખ છે? ઉ. ડિસ્ટ્રિકટ પોલિસ ઇન્સ્પેકટર (પ્ર. ૫ ૫ ફોજદાર અને ડિસ્ટ્રિકટ પોલિસ ઇન્સ્પેકટરના ઉપરીને શું કહે છે? ઉ. પોલીસ સુપ્રિન્ટેન્ડન્ટ.

દીવાની ખાતું—)પ્ર. ૧) દિવાની ખાતું શું કામ કરે છે? ઉ. લેણદેણનો ઇન્સાફ કરે છે. (પ્ર. ૨) શહેરના રૂ. ૫૦૦ની અંદરના

લેણદેણને ઇન્સાફ કરનારી કઇ કોર્ટ છે અને તેના ઉપરીને શું કહે છે ? ઉ. સ્મોલકોઝ કોર્ટ અને તેના ઉપરીને સ્મોલકોઝ જજ કહે છે? (પ્ર. ૩) તાલુકામાં લેણદેણને ઇન્સાફ કરવાને કઇ કોર્ટ છે ? અને તેના ઉપરીને શું કહે છે ? ઉ. સેકન્ડ કલાસ સબજજ કોર્ટ અને તેના ઉપરીને સબજજ (મુનસફ) સાહેબ કહે છે. (પ્ર. ૪) શહેરમાં સબજજ કોર્ટો કેટલી છે ? ઉ. ફર્સ્ટકલાસ અને સેકન્ડકલાસ.(પ્ર ૫) જિલ્લામાં ઇન્સાફ કરનાર મુખ્ય અધિકારી કોણ છે ને તે શું કામ કરે છે ? ઉ. ડિસ્ત્રિકટજજ. તેઓ લેણદેણ સંબંધી ભારે દાવા ચુકવે છે. (પ્ર. ૬) ડિસ્ત્રિકટ જજના હાથ નીચે એ ખાતાના કયા કયા અધિકારી છે ? ઉ. સ્માલકાજ જડજ ને સબજજ.

વૈદક ખાતું—(પ્ર. ૧) વૈદક ખાતું શું કામ કરે છે?ઉ. માંદા માણસની માવજત કરે છે તથા તેમને દવા આપે છે. (પ્ર. ૨) મોટા તાલુકાઓમા વૈદક અધિકારી કોણ હોય છે ? ઉ. હોસ્પિતાલ આસિસ્ટંટો. (પ્ર, ૩ હોસ્પિતાલ આસિસ્ટંના હાથ નીચે કોણ હોય છે ? ઉ. કંપાઉન્ડર(દવા આપનાર) (પ્ર. ૪) હોસ્પિતાલ આસિસ્ટં-ટના ઉપરી કોણ અને તેઓ કયાં રહે છે ? ઉ. સીવીલ સર્જ્યન, તે જિલ્લાના મુખ્ય શહેરમાં રહે છે.

જાહેર બાંધકામ ખાતું—(પ્ર. ૧) જાહેર બાંધકામ ખાતું શું શુ કામ કરે છે ? ઉ, સરકારી મકાને, રસ્તા, પૂલો અને સડકો વગેરે બાંધે છે, તેમજ સમરાવે છે. (પ્ર. ૨) એ ખાતા તરફથી તાલુકામાં કોણ હોય છે ? ઉ. ઓવરસીઅર. (પ્ર. ૩)ઓવરસીઅરના ઉપરીને શું કહે છે ? ઉ. એક્ઝિકયુટિવ ઇજનેર.

કેળવણી ખાતું—(પ્ર. ૨) આસિસ્ટંટ માસ્તરના ઉપરીને શું કહે છે? ઉ. મહેતાજી (પ્ર. ૨) નિશાળોની તપાસ રાખવા માટે જિલ્લામાં કોણ છે? ઉ ડેપ્યુટી એજ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેકટર, (પ્ર. ૩) ડેપ્યુટી એજ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેકટરને મદદ કરનાર કોણ? ઉ. આસિ. ડે. એ. ઇન્સ્પેકટરો અને તાલુકાના માસ્તરો.

મ્યુનિસિપાલ ખાતું—(પ્ર. ૧) મ્યુનિસિપાલીટી શું શું કામ કરે છે? ઉ. રસ્તા સાફ રાખવાનું. દીવાબત્તી સળગાવવાનું, સડકો પર પાણી છાંટવાનું, લોકોની સુખાકારી સંભાળવાનું, શરૂઆતની કેળવણી આપવાનું વગેરે. (પ્ર. ૨ મ્યુનીસિપાલીટીનો ખરચ શાથી નભે છે? ઉ. જકાત, બાજરૂવેરો, ઘરવેરો, નળવેરો, વગેરેથી (પ્ર. ૩) મ્યુનિસિપાલીટી કયા ગામમાં હોય અને કયા ગામમાં ન હોય ઉ. પાંચ હજાર કરતાં વધારે માણસની વસ્તી હોય ત્યાં મ્યુનિસિપાલીટી હોય અને એથી ઓછી વસ્તી હોય ત્યાં ન હોય (પ્ર. ૪) મ્યુનિસિપાલીટીનો કારભાર કોણ ચલાવે છે? ઉ. સરકાર તરફથી નીમાયલા અને પ્રજા તરફથી ચુંટી કઢાયલા સભાસદો. (પ્ર. ૫) એ સભાસદો શા નામથી ઓળખાય છે? ઉ. કમિશનર. (પ્ર. ૬) મ્યુનિસિપાલીટીમાં સૌથી ઉપરી કોણ અને તેને મદદ કરવાને કોણ કોણ હોય છે? ઉ. પ્રેસીડન્ટ અને તેને મદદ કરવાને ચીફ ઓફીસર આસિસ્ટંટ સેક્રેટરી, ઇન્સ્પેકટર ને કારકુનો વગેરે.

લોકલફંડ ખાતું—(પ્ર. ૧) લોકલફંડ ખાતું શું શું કામ કરે છે? ઉ. કુવા, તળાવ, રસ્તા, વગેરે બંધાવવાનું, તથા સમરાવવાનું તથા કેળવણી આપવાનું. (પ્ર. ૨) લોકલફંડ ખાતાનો ખરચ શી રીતે ચાલે છે? ઉ. સરકાર જમીન ઉપર જે મહેસુલ લે છે તે

પર દર રૂપીએ એક આનો લોકલફંડનો વધારો લે છે તેમાંથી ચાલે છે. (પ્ર. ૩) લોકલફંડનો વહીવટ કરનાર મંડળને શું કહે છે? ઉ. લોકલબોર્ડ. (પ્ર. ૪) લોકલફંડનો હિસાબ રાખનાર અધિકારીને શું કહે છે? ઉ. લોકલફંડ કલાર્ક.

પોસ્ટ ખાતું-(પ્ર. ૧) પોસ્ટખાતું શું કામ કરે છે? ઉ. કાગળો અંગીઓ, પારસલો તથા પૈસા એક ગામથી બીજે ગામ લઈ જવા લાવવાનું તથા પૈસા સાચવી તેનું વ્યાજ આપવાનું કામ કરે છે. (પ્ર. ૨) પોસ્ટ ઓફિસના ઉપરીને શું કહે છે? ઉ. પોસ્ટ માસ્તર (પ્ર. ૩) પોસ્ટ માસ્તરને મદદ કરનાર કોણ કોણ હોય છે? ઉ. ડેપ્યુટી પોસ્ટ માસ્તર, કારકુન, સિપાઇ, ટપાલી.

પરચુરણ—ઉપર સિવાય તારખાતું. જંગલખાતું સરવૈખાતું. એગ્રિકલચર ખાતું, આબકારી, કસ્ટમ ખાતું, નીમક ખાતું, શીતળા ખાતું, રજીસ્ટર ખાતું વગેરે ઘણાં ખાતાં છે.

સ્થાનિક પેદાશ—ગામમાં કે શહેરમાં કે જિલ્લામાં મુખ્ય પાક થતો હોય તે.

પરદેશ જતી ચીજો—જે વસ્તુની નીપજ ઘણી થાય તે વસ્તુ પરદેશ જતી ચીજોમાં ગણવી.

પરદેશથી આવતી ચીજો—ગામ શહેર કે જિલ્લા પ્રમાણે લોખંડ કામ, કાચ, કાપડ, ઇમારતી લાકડાં વગેરે આવતી ચીજો ગણવી.

વ્યાખ્યા.

શેરી—સામસામી ઘરોની હાર હોય તે.

મહોલ્લો—ઘણી શેરી મળીને થએલો ભાગ.

પરૂં—શહેરનો પાછળથી વધેલો ભાગ.

ગામ—ઘણાં ઘરની વસ્તી અને નાનાં ઘરો હોય તે.

કસ્બો—તાલુકાનું સૌથી મોટું ગામ. જેમાં ૫૦૦૦ કરતાં વધારે માણસની વસ્તી હોય તે.

શહેર—સારાં મોટાં બજારો, છોબંધ અને હારબંધ ઘણાં ઘરો હોય તે.

તાલુકો—ઘણાં ગામો મળીને થએલો ભાગ, જે મામલતદારના તાબામાં હોય છે તે.

જિલ્લો—કલેકટરના તાબાનો મુલક કે જેમાં ઘણા તાલુકા આવેલા હોય છે તે.

બંદર—નદી કે દરીઆ કાંઠે આવેલું શહેર કે જ્યાંથી ઘણો માલ વહાણ મારફતે આવ જા થતો હોય તે.

એજન્સિ—દેશી રાજાનો મુલક કે જે પોલિટિકલ એજંટના તાબામાં હોય છે તે

પોલિટિકલ એજંટ–દેશી રાજ્યપર દેખરેખ રાખનાર સરકારી અધિકારી.

તળાવ—જેની ચારે બાજુ જમીન ને વચ્ચે પાણી હોય તે.

બેટ—જેની ચારે બાજુ પાણી ને વચ્ચે જમીન હોય તે.

પહાડ—જે ઘણા ઉંચા તથા લાંબા પહોળા ટેકરા મળી થએલો હોય તે.

નદી—મીઠા પાણીનો રેલો પર્વત અથવા સરોવરમાંથી નીકળીને નિંચાણ જગાપર થઇ મોટી નદી અથવા દરીઆને મળે છે તે.

સમુદ્ર—ખારા પાણીનો ભાગ, આગબોટ વગેરેનો માલ લાવવા લઇ જવાનો ધોરી રસ્તો, કે નદીને મળવાનું ઠેકાણું.

મીઠબંદર—મીઠું પકવવાને મુકરર કરેલી જગ્યા.

હવાખાવાનું ઠેકાણું—જે જગાપર ખારી ને ખુલ્લી હવા હોય તે.

અથવા ડુંગરાવાળી જગ્યા કે જ્યાં ચોકખી ને ઠંડી હવા આવે છે.

તીર્થસ્થળ—(જાત્રાના ઠેકાણાં) કે જેનું મહાત્મ્ય ઘણે દૂર સુધી જણાતું હોય અને પુષ્કળ જાત્રાળુ આવતા હોય તે જગ્યા.

ડ્રિલ માટે આપેલીસુચમા. પહેલી ચોપડીના અર્થમાં જુઓ ડમ્બેલ્સની ડ્રિલ.

દરેક રમત ૧૧ સુધી કરાવવી બારે ડમ્બેલ્સ પહેલાં મુકેલા હતા તે પ્રમાણે મુકાવી દેવડાવવા.

હેતુ—છાતી તથા હાથના સ્નાયુ ખીલવવાનો.

રમત ૧૧ મી. (૧) જમણો હાથ ઉંચો (૨) જમણા હાથની મુઠી મોં તરફ લઇ ફેરવીને જમણો હાથ ઉંચો રાખવો.

રમત ૧૨ મી. (૧) ડાબો હાથ ઉંચો. ૨) ડાબા હાથની મુઠી મોં તરફથી લઇ ફેરવીને ડાબો હાથ ઉંચો રાખવો.

રમત ૧૩ મી (૧) જમણો હાથ ઉંચો. (૨) જમણો હાથ માથા પાછળથી લઇ ફેરવીને ઉંચો રાખવો.

રમત ૧૪ મી. (૧) ડાબો હાથ ઉંચો. (૨) ડાબો હાથ માથા પાછળથી લઇ ફેરવીને ઉંચો રાખવો.

રમત ૧૫ મી. બેઉ હાથ ઉંચા રાખવા. (૧) જમણા હાથની મુઠી મોં તરફથી લઇ ફેરવીને જમણો હાથ ઉંચો રાખવો. (૨) ડાબાહાથની મુઠી મોં તરફથી લઇ ફેરવીને ડાબો હાથ ઉંચો રાખવો.

રમત ૧૬ મી. બેઉ હાથ ઉંચા રાખવા. ૧) જમણો હાથ માથા પાછળથી લઇ ફેરવીને ઉંચો રાખવો. ૨) ડાબો હાથ માથા પાછળથી લઇ ફેરવીને ઉંચો રાખવો.

રમત ૧૭ મી. બેઉ હાથ ઉંચા. ૧) જમણો હાથ માથા ઉપરથી

મોં તરફથી લઇ ફેરવીને ઉંચો રાખવો. ૨) ડાબો હાથ માથા ઉપરથી મોં તરફથી લઇ ફેરવીને ઉંચો રાખવો.

રમત. ૧૮ મી, ૧) બેઉ હાથ સામા લાંબા મુઠીઓ જમીન તરફ ૨) બેઉ હાથ બગલ આગળ લાવવા કોણીઓ પાછલી તરફ.

રમત. ૧૯ મી. ૧) બેઉ હાથ સામા લાંબા મુઠીઓ જમીન તરફ. ૨) હાથ પાછળ લાંબા મુઠીઓ આકાશ તરફ.

રમત. ૨૦ મી. બેપગ વચ્ચે એક ફુટનું અંતર રાખવું. ૧) બેઉ હાથ ઉંચા ૨) બેઉ હાથ પગનાં આંગળાં આગળ.

પાઠવાર જોડા અક્ષર તથા અઘરા શબ્દો.

પરમેશ્વર	વટે માર્ગું	ભક્તિ	ધર્મશાળા	પૃથ્વી
બતાવ્યું	બાંધ્યું	ચંદ્રમા	સરજ્યાં	ચંદ્ર
ધ્યાન	રહ્યા	પ્રભુ	પર્વ	શ્રાવણ
વસ્ત્ર	ત્રાસ	ચૈત્ર	કાઢયો	દ્રાક્ષ
રસ્તે	મળ્યો	ચાલ્યાં	પિત્તળ	લક્કડ
દોસ્ત	ભાગ્યશાળી	કૂક્કડ	સ્નજડ	પ્રેમ
ડાહ્યા	કહ્યું	પૂછ્યું	ત્રણે	મહીના
બોલ્યો	વિદ્યા	મસ્તી	પુત્ર	શીખ્યો
વિચાર્યું	ચઢ્યું	પહોંચાડયો	માર્યો	જક્કી
[illegible]	પ્રાણી	અજાણ્યું	સમજાવ્યું	ઉંઘ્યાં
ફાવ્યો	પહોંચ્યું	માંડયું	આણ્યું	પસ્તાયો
સુદ્દલ	ઊઠયો	કર્યો	પહેર્યો	બીડયો

(૪૬)બીજા ધોરણ માટે પદાર્થપાઠ ભા. ૨ જો. પાંચ આના.

છઠ્ઠી	યત્ન	ચકભિલ્લુ	ચક્કર	કચ્છ
પ્રમાણે	ઠર્યા	કિલ્લો	ઉઠાડયો	૬૭
મિત્ર	બોલ્યો	જામ્યો	પાળ્યું	અર્ધું
ધાન્ય	ભાંગ્યું	દોડયો	દાબ્યો	કલેશ
કટ્ટા	ભાંગ્યો	રામચંદ્રજી	શ્રીરામ	કૌશલ્યા
પ્રધાન	જંત્ર	દર્પણ	નિંદે	ઇચ્છા
ધર્યા	માર્યા	ગણકાર્યું	સર્વ	વળ્યું
મંગાવ્યા	ગુસ્સો	વિદ્યાર્થીઓ	મૂર્ખ	ભક્ત
ઇશ્વર	નાખ્યું	માર્યો	પસ્તાઈ	ગાર્ડ
કેળવ્યો	સ્ટેશન	સોંપ્યો	પાળ્યો	નવાડયો
ત્રીજાએ	જણાવ્યું	બ્રાહ્મણ	ફેંક્યું	સાંભળ્યો
ચોકખું	જડયું	ગુમાવ્યું	ઉંચક્યો	ખુલ્લું
બગાડયું	ડર્યો	નિહાળ્યું	હલાવ્યું	ભુખ્યા
લજવ્યું	વળ્યું	ઝાલ્યું	ભર્યા	ભઠ્ઠી
રડયું ખડયું	આપકર્મી	બાપકર્મી	પ્રાર્થના	તીર્થ
દુશ્મન	પરણાવ્યો	છોડયું	મધ્યમાં	લશ્કર
ફેંક્યો	ભેટયો	ચર્યો	ફુલાવ્યું	હંમેશાં
ભૂલ્યો	ધ્રૂજતો	ધ્રૂજે	પહેર્યાં	સ્ત્રી
જડયો	પુષ્કળ	સરજાવ્યાં	સૂર્ય	પલ્લવ
સ્હાય.	વનસ્પતિ	પશ્ચિમ	ઉત્તર	માસ્તર
સ્લેટ	વિજયા	ભુસી	વચ્ચે	શીખ્યો

મૂકાવ્યું	કયારડા	વર્ગ	વળ્યા	લલ્લુ
ઇશ્વરલાલ	બતાવ્યું	બંદોબસ્ત	ડાક્તર	ખેડયું
લક્ષ્મણ	નિર્દય	છિદ્રો	સિક્કા	અત્તર
ઊગ્યું	ગુચ્છો	ટટ્ટુ	ઉત્તમ	અન્ન
ડુક્કર	તત્કાળ	ઉદ્યોગી	વસ્તુ	પ્રીતિ
ટટ્ટી	નક્કર	સ્વાદ	છુટ્ટી	વત્તા
બાસ્તો	કરાવ્યાં	ગવૈયા	તિથિ	પખવાડીઆં
સરૈયા	નિશાન	અટકચાળાં	ઓસડવેસડ	શિકારી
અભાગીઉં	વિઆય	ગંધાતો	રિસાળ	ઢોંગ
ભાગ્યે	પાટલુન	અનંત	નિરધાર	ભૂલથાંપે
ટપોટપ	પેંતરા	બહાદુરી	ગેડીદડા	કુટુંબ
સોહામણી	અંગેઠી	ઢીંગલી	સહીઅરો	સંતાપ
વિવાહ	નિંદે	ખેંચતાણ	બળવંત	ઝોડઝપટ
માદળીઉં	ધંતરમંતર	ભાંગીતૂટી	કચરોપુંજો	હુંફાળું
સરનામું	સિસોટી	મિનિટ	સંદેશો	ઢીમણું
દોરડું	હિંચોળે	ફરજંદ	નીમણુંક	ચીતરામણ
હોશિયાર	ઢેકા	કિનારે.	દાનત	ગોળમટોળ
ચટાપટા	શિખામણ	સંપત	ખુબસુરત	બરદાસ
દુઃખ	ખડખડાટ	દુબળા	સંકટ	પારધી
શીંગડાં	જરદી	ધગધગતી	સિંહ	પિઅર
ટાંકણું	ઓચીંતી	રાજપાટ	પ્રમાણે	તડંગધુમ

(૪૮) બીજા ધોરણ માટે પદાર્થપાઠ ભા. ૨જો. પાંચ આના.

ચઢાઉ	ઉપરાંત	સાહુકાર	તળાવડી	શેલો
ખંતીલા	અંગુઠીઆં	હુંકડા	જગપતિ	મહિમા
સરિતા	સિંધુ	વિશાળ	માતેલા	વિશેષ
દિશા	કસરતશાળા	આથમણી	દક્ષિણ	ફુટપટી
ખુરસી	નિચાણ	અધિકારી	હુંડી	સેકન્ડ
જતું	વિષે	કોથળો	કથરોટ	ચંબુ
તાંબાકુંડી	ટંકશાળ	તાંબુ	ચળકાટ	મજાગરાં
શિરોઈ	થાળી	લોટા	ખુજળી	સુપડા
ઓંઝવો	ધુપેલ	સુંવાળી	તમાકુ	સુગંધ
પાંદડાં	સળંગ	સેંકડો	રાતડીઆ	મહીકાંઠા
ઢેબરાં	હુળપુણી	ધુસરી	સંતોષ	કૌવત
કોઢ	ભોંય	અથાણું	ચટણી	ફૂલ
પાકટ	વેંત	તાવડા	શિઆળવાં	હિસાબ
સફેત	ઘઉં	રક્ષણ	મધપુડો	ઇંડાં
આળસુ	જીવડાં	ચીકટ	ભિખારી	ભિંજાતુ
દાઢ	આંગળાં	નિશાળ	ખુણેખોચરે	નુકશાન
દાબડો	નીમકહુલાલ	સુંવાળા	ભુસું	શરત
નાળબંધ	અર્ડીઅલ .	ગધેડું	ભૂંકે	પુછડી
સુરજ	સાંઠા	સંબંધી	ઠેકડા	ઉદેશીંગ

સમાપ્ત.